

VODNI VIRI
v Občini Log -
Dragomer

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

628.1:352(497.4Log - Dragomer)
628.11

VODNI viri v Občini Log - Dragomer / [zbrali in uredili Nika Gams, Olga Drofenik, Miha Rus; fotografije Petra Žen ... et al.]. - Dragomer: Društvo Dvig - univerza za tretje življenjsko obdobje, 2021

ISBN 978-961-95200-1-7
COBISS.SI-ID 77736451

Oblikovanje: Jelena Jančič Bobbera

Fotografije: Petra Žen, Klement Drofenik, Miha Rus, arhiv Društva DVIG

Jezikovni pregled: Danica Jazbinšek, Miha Rus

Založnik: Društvo DVIG univerza za tretje življenjsko obdobje, Dragomer, Lukovica, Log 2021

Tisk: MAPA, d.o.o

Število izvodov: 300

Financer: tisk publikacije je omogočila Občina Log Dragomer

Spletna stran: iold.si

Fotografije:

Naslovnica: Studenec, Pot na Polane, Dragomer

Zadnja stran: Korito na Lukovici

KAZALO

1. NAGOVOR IN ZAHVALA	4
2. VODNI VIRI, ZAJETJA IN STUDENCI V DRAGOMERJU	8
2.1. Možnosti oskrbe s pitno vodo Dragomerja v izrednih razmerah, <i>Zvone Mencej, 2019</i>	
2.2. Zgodovinski pogled, <i>Ciril Krašovec, 2021</i>	
2.3. Zbiralnik ob Poti na Polane, <i>pripoved Mihe Gerbca, Srečka Štimca, Milana Nagodeta, zapisala Nika Gams, 2019</i>	
2.4. Zajetje Pod Lovrencom, »Stanetovo zajetje«, <i>spomini Staneta in Ivanke Kovačič, zapisala Nika Gams, 2019</i>	
2.5. Zajetje na koncu Poti za stan, <i>pripovedi Toneta Kršmanca, Emilije in Loda Erbežnika ter Jane Gerbec, zapisala Olga Drofenik, 2021</i>	
2.6. Zajetje »U skal«, <i>pripoved Andreja Kavčnika, zapisala Danica Jazbinšek, 2021</i>	
2.7. Kavčnikovo zajetje, <i>pripoved Andreja Kavčnika, zapisala Danica Jazbinšek, 2021</i>	
2.8. Zajetja v Bezgovem Grabnu, <i>pripoved Joži Remškar in Alenka Zagorc, zapisali Danica Jazbinšek in Olga Drofenik, 2021</i>	
2.9. Pripoved priseljenke in domačina, <i>Olga Drofenik, Malden Sumina, 2020, 2021</i>	
3. VODNI VIRI, ZAJETJA IN STUDENCI NA LUKOVICI	28
3.1. Tišlerjevo zajetje, <i>spomini Milene Benet Zorko, zapisala Nika Gams, 2019</i>	
3.2. Armičev vodnjak, <i>spomini Ivana Armiča, zapisala Nika Gams, 2019</i>	
3.3. Lukčev potok, Dolinarjev studenec, Klajbčev studenec, <i>pripoved Cirila Krašovca, Anice Pleško, zapisala Nika Gams, 2019</i>	
3.4. Jurežev studenec/Zorčev vodnjak, <i>spomini Janeza Zorca, zapisala Nika Gams, 2019</i>	
3.5. Gradnja tridružinskega vodovoda (1965–66), <i>Srečko Sečnik, 2019, 2021</i>	
4. VODNI VIRI IN STUDENCI NA LOGU	40
4.1. Uvod, <i>Miha Rus, 2021</i>	
4.2. Kako so Ložani gradili svoj vodovod, <i>Miha Rus, 2021</i>	
5. ZAKLJUČNE MISLI	51
6. KAKO NAPREJ	55
7. VIRI	58
8. POVZETEK / SUMMARY	59

Vodni viri v Občini Log - Dragomer

*Korito Pr'Rus, akvarel,
Emilija Erbežnik, 2019*

1. NAGOVOR IN ZAHVALA

Pred vami je druga knjižica o naravnih znamenitostih v naši občini. Začeli smo z opisom zaščitene lipe na Lukovici. Nadaljujemo s predstavitvami vodnih virov v Dragomerju, na Lukovici in na Logu, ki so pomembni kot naravna in ekonomska dobrina ter kulturna dediščina.

Voda je naravna dobrina, ki je pogoj za življenje na Zemlji. Voda v naravi nenehno kroži. Z izhlapevanjem prehaja v ozračje in se s padavinami vrača v oceane in na kopno. Na kopnem se del vode porabi za življenjske združbe ("zelena voda"), del odteče v reke in v podzemlje ter končno v morje ("modra voda"), del vode izhlapi. Na našem planetu je sladke vode le nekaj odstotkov, dostopne pa še precej manj. V zadnjih 100 letih se je poraba (pitne ali sladke) vode povečala za šestkrat. Že danes je mnogo dežel na svetu, kjer je pomanjkanje vode, še posebej čiste pitne, veliko. Naraščanje števila prebivalstva in grožnja podnebne spremembe lahko ob dosedanjem načinu uporabe vode pripelje do velike svetovne krize z vodo.

Poleg tega naraščajo emisije nevarnih snovi v vodi in s tem vplivajo na poslabševanje njene kakovosti ter primernosti razpoložljivih vodnih virov za uporabo.

Slovenija je bogata z vodami, čeprav niso enakomerno prostorsko in časovno razporejene. Po podatkih obdobje vodne bilance 1971–2000 je več kot polovico povprečnih padavin (1579 mm) predstavljal odtok (862mm).

Za oskrbo prebivalstva s pitno vodo pa je v Sloveniji najpomembnejši proces obnavljanja virov podzemne vode oz. napajanje vodonosnikov. Po podatkih vodnobilančnega modela je bilo v obdobju 1971–2000 povprečno napajanje vodonosnikov 308 mm, kar predstavlja povprečno več kot 3.000 m³ obnovljive letne količine podzemne vode na prebivalca Slovenije.

Podobno kot v večini evropskih držav, tudi v Sloveniji, v skladu z Okvirno direktivo o vodah, uvajamo celovito upravljanje z vodnimi viri. Prednostna naloga je odpravljanje škodljivih vplivov na vode, zagotavljanje vode primerne kakovosti za človeka in naravne ekosisteme ter ohranjanje biotske raznovrstnosti. (<http://www.arso.gov.si/vode/>)

Le 0,2 odstotka je celinske vode, od nje je človeštvo usodno odvisno. Slovenija je država, ki je z vodo bogato obdarjena. Kar 28.000 kilometrov vodotokov imamo, mnogi niso več naravni. Prvi je to zapisal že Valvasor v svoji znameniti Slavi Vojvodine Kranjske. Iz tega časa je tudi rek, da voda še za v čevelj ni dobra, in morda je mačehovski odnos do nje zato še danes živ. Reke smo v preteklosti celo preimenovali v odvodnike. Velik del slovenskih vodotokov ima hudourniški značaj, večkrat na leto se spreminja gladina vode, kar je marsikje vzrok za poplavno nevarnost, ki je pogosto posledica človekovih posegov. Mednje sodijo izsekavanje gozda, hitri odtoki iz povirij, kanalizirane struge, stihijska gradnja na poplavnih ravninah (Vodno bogastvo, dr. Mihael Jožef Toman. <https://www.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/voda-ndash-dobrina-za-vsa-ziva-bitja.html>)

V občini Log - Dragomer se lahko pohvalimo z urejeno preskrbo z vodo. Novi vodovodni sistem skrbi za nemoteno oskrbo z zdravo in

pitno vodo v občini, hkrati so rešili problematiko občasnega pomanjkanja vode, predvsem v konicah, ter uredili tlačne razmere v vodovodnem omrežju. Vsi, ki že kar dolgo živimo v teh krajih, se še živo spominjamo zadreg, ki smo jih doživljali, ko je bila dobava vode nenadoma prekinjena. Delo doma je zastalo, vzeli smo kanglico in se odpravili do prvega vira vode, kjer smo se lahko oskrbeli vsaj za najnujnejše. Ti viri so bila korita za napajanje, kot ga vidimo na Lukovici. Žal voda vanj več ne priteka.

Studenci/vodnjaki v Dragomerju, na Lukovici in na Logu

Lega naselij Dragomerja, Lukovice in Loga ob vznožju hribovja je omogočala že v daljnji preteklosti, da so si prebivalci uredili dostop do vode z gradnjo zajetij in studencev. Imena so studenci dobili večinoma od posestnikov, kjer izvirajo, n. pr. Peterčev, Klajbčev, Jurežev, Lukčev, Dolinarjev, Rejnarjev, Krošljev, Plenavčev, Brinovčarjev na Logu, Jernejev, Šuštarjev studenec itd. Nekaj jih je pa tudi, ki imajo prav lastna imena. Taki so: Mavrica, Ciglej, Žleb, Čamernik, U skal, V bajerju, Snešak, Molščica, Kamen potok na Logu.

Ob zajetjih so si postavili korita, kjer so se umivali, prali ali napajali živino. Nekateri so to vodo napeljali v hiše in imeli lasten vodovod. Seveda to ni bilo preprosto. Potrebno je bilo narediti zajetje in speljati cevi v dolino.

Žal v nekatera zajetja voda več ne priteka, mnogi studenci so zasuti, korit ni več, razen že omenjenega na Lukovici. Kako smo lahko ob urejenem javnem vodovodu pozabili na ves ta trud in na ta mala zajetja, ki predstavljajo pomembno kulturno dediščino

in pripovedujejo o povezanosti ljudi pri zagotavljanju dostopa do vode!

Nika Gams,

*predsednica Društva DVIG in vodja ŠK Vodni viri
v Občini Log - Dragomer*

V Društvu DVIG želimo ohraniti spomin na te čase ter obuditi zgodbe o gradnjah in uporabi teh lokalnih vodovodov. Januarja 2018 smo s povabilom občanom v Našem časopisu začeli z dejavnostmi študijskega krožka (ŠK) Vodni viri v občini Log - Dragomer. Povabili smo krajanke, ki še uporabljajo svoje vodne vire ali se spominjajo njihovih gradenj, so morda imeli svoj vodovod ali pa imajo shranjeno tudi kakšno sliko, da nam o tem kaj povedo. Le nekaj jih je sodelovanje odklonilo, veliko se jih je odzvalo. Z njihovo pomočjo vam vodne vire predstavljamo. Z izdajo brošure bomo studence in vodnjake iztrgali pozabi in tudi mlajše generacije opozorili na veliko naravno bogastvo, ki ga ne smemo izgubiti, ker ima svoj kulturni in ekonomski pomen.

Zahvala

Zahvaljujem se vsem, ki ste sodelovali pri pripravi te knjižice in tako iztrgali pozabi pomemben del naše kulturne dediščine.

Sodelovali so:

Ivan Armič, Milena Benet Zorko, Marija Burner, Olga Drofenik, Emilija in Lado Erbežnik, Miha in Ivanka Gerbec, Jana Gerbec, Danica Jazbinšek, Andrej Kavčnik, Tone Kršmanec, Stane in Ivanka Kovačič, Ciril Krašovec, Miha Lenaršič, Zvone Mencej, Milan Nagode, Anica Pleško, Miro Pokovec, Pavle Popit, Andrej Potrebuješ, Joži Remškar, Alenka Zagorc, Marko Remškar, Miha Rus, Srečko Sečnik, Mladen Sumina, Srečko Štimac, Janez Zorc, Petra Žen.

Nika Gams,

*predsednica Društva DVIG in mentorica ŠK Vodni viri
v Občini Log - Dragomer*

2. VODNI VIRI, ZAJETJA, STUDENCI V DRAGOMERJU

2.1. Možnosti oskrbe s pitno vodo Dragomerja v izrednih razmerah,

Zvone Mencej, 2018

V primeru izpada vodnjakov »Borovniški vršaj«, ki oskrbujejo s pitno vodo občine Borovnica, Vrhnika in Log – Dragomer ter vodovodnega sistema Vrtina Bevke – Log – Dragomer, bi se moral Dragomer oskrbovati s pitno vodo iz lokalnih zajetij, ki so oskrbovala ali še oskrbujejo posamezne domačije. (Rezervni vodni vir za vodovod Borovniški vršaj je še vrtina v dolini Prušnice oz. Borovniščice, kjer je moč pridobiti z dodatnimi vrtinami nadomestno vodo za »Borovniški vršaj«.)

Pomembnejša lokalna zajetja so bila registrirana (Geološki zavod Slovenije) in zavarovana z odlokom. Po izdelavi vodovodnega sistema »Borovniški vršaj« je bila večina teh zajetij opuščena. Vzdrževana so le zajetja, ki še oskrbujejo s pitno vodo posamezne domačije oz. jih uporabljajo v druge namene (namakanje, pranje avtomobilov itd.).

Zajetja, ki bi jih lahko porabili za oskrbo s pitno vodo

Predvsem bi prišla v poštev zajetja, ki so zajela podzemno vodo v kamninah z razpoklinsko poroznostjo. Zajetja pri različnih vodnih stanjih bistveno ne spreminjajo izdatnosti, kakovost zajete vode pa se tudi bistveno ne spreminja. Le ob dalj časa trajajoči suši se zmanjša njihova izdatnost približno za polovico.

Zajetje večje izdatnosti je ob Poti na Polane, nasproti hiše št. 10 (pri Lipici).

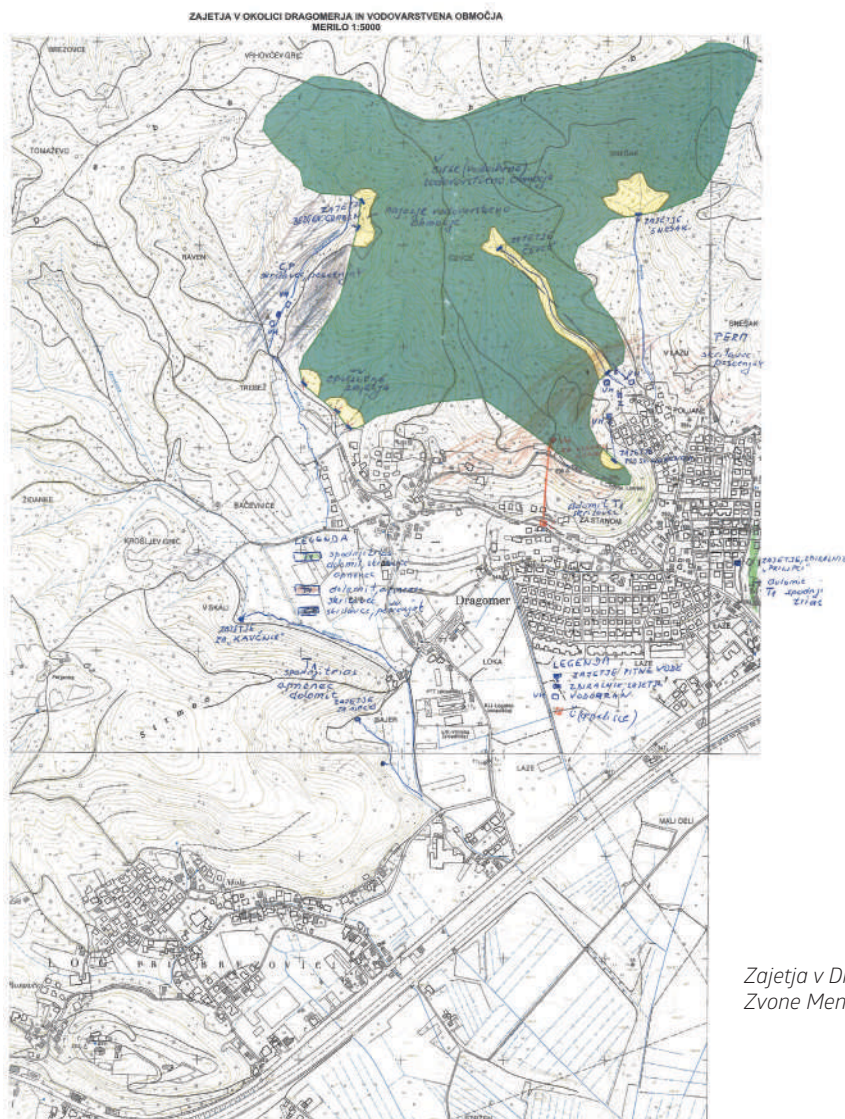
Podzemna voda priteka po tektonsko zdrobljeni coni v dolomitnem pesku iz razpokanega dolomita (spodnji trias), ki se pojavlja na površini vzhodno od Ceste ob gozdu. Vodo iz zajetja še vedno uporablja okoli 20 hiš. Minimalna izdatnost zajetja je okoli 1 l/sek, kar bi zadostovalo za oskrbo približno za 600 ljudi ob porabi 150 l/dan po osebi. V izrednih razmerah bi zadostovalo za približno 1500 ljudi ob porabi 50 l/dan po osebi. Kakovost vode iz zajetja je bila večkrat preiskana (Zavod za zdravstveno varstvo Ljubljana) in je bila skladna s tedanjim Pravilnikom o pitni vodi.

Ostala zajetja, ki zajemajo vodo v razpoklinskem vodonosniku (permokarbonskih in permskih slabo vodoprepustnih plasti), so občasno oporečna, izdatnost pa v času dalj časa trajajoče suše močno pade. To so zajetja: na Kavčnikovem zemljišču, zajetje za lokalom »Šipca«, zajetja

v Bezgovem grabnu in zajetje pod cerkvijo Sv. Lovrenca (glej karto). Izdatnejše je zajetje za »Šipco«, katerega izdatnost verjetno ne pade pod 0,5 l/sek.

Ostala zajetja zajemajo vodo potokov in so zato močno izpostavljena onesnaževanju s površine. Ob dalj časa trajajoči suši se izdatnost

zajetij močno zmanjša ali pa se tudi presuši. Pomembnejša so zajetja v Bezgovem grabnu in zajetja v dolini potoka, ki se izliva v Snešak severno od stanovanjskih hiš, na koncu Poti za stan. V oba potoka se izceja voda iz na debelo s peščeno glino, meljem in drobcu kamnine (deluvij) prekritih pobočij. Možnost onesnaženja te vode s površine je razmeroma velika.

*Zajetja v Dragomerju,
Zvone Mencej, 2019*

2.2. Zgodovinski pogled,

Ciril Krašovec, 2021

Pri spoznavanju studencev na Lukovici smo se oprli na zapise našega sokrajana Cirila Krašovca, ki je opisal zgodovino studencev in njihove uporabe od rimskih časov.

Rimljani so pred 2000 leti ob robu Barja naredili kar 9 m široko cesto, katere trasa se ponekod še vidi in takrat jezera in mostiščarjev ni bilo več. Zanimivo je, da je šla rimska cesta po robu močvirja, na Logu je šla čez Rosovše, na Lukovici se je do izgradnje pločnikov še videl del ceste od Mostarjevih do Koritnika (danes Kavčnikov), pod hlevom pa ni več viden del kamnitega mostu nad potokom, ki je izviral pod Vižinovim hribom. Enak, 2000 let star most, je tudi med Tomaničevimi in Marinkovimi (nekoč Šivcovi in Zogarjevi), kjer teče Petercov studenec, ki ima več izvirov nad Pavletovcovimi. Pot na Tičnico gre čez ta most, ki pa se ga ne vidi že 40 let. Pri Zogarju je za hišo Romana Čota še vedno del zidu, kjer so med Zogarjem in Čimpljevo hišo imeli Rimljani korito za napajanje konj. Čez to mesto je bila leta 2006, kot podaljšek ulice Pot na Tičnico, narejena pešpot, ki je še vedno del varne poti v šolo ...

Strugo Ljubljanice so Rimljani že leta 30 pred našim štetjem prestavili proti kamnolomu Podpeč, kjer so našli uporabno kamenje za izgradnjo Emone in večina prometa in tovora se je

odvijala s čolni po Ljublanici od in do Vrhnike. Na mestu rimske opekarne, nasproti Potokarja na Brezovici, so našli tudi vrsto opeke velikosti 40 cm x 27 cm x 9 cm, žlebiče za vodovode, premera luknje 3 cm in celo ostanke bazena.

Voda je stala po barju včasih tudi po pol leta in vsa naselja so bila dostopna s čolni. Po Rimljanih je cesta med Ljubljano in Vrhniko propadala, saj so ves večji transport opravljali po Ljublanici. Pred 300 leti so ljudje iz Vnanjih goric še hodili k maši na Brezovico s čolni. Ob Kušljanovem gradu je bila celo opekarna, ribogojnica in kamnolom apnenca. Trnovsko cerkev so po cerkvenih podatkih zidali leta 1730 iz opeke, narejene pri Kušljanovem gradu (Zgodovina: str. 8 in 16).

Maksimilijan Zorn je 1762 začel od Ljubljane proti Brezovici izsuševati barje (jarek, ki je bil takrat izkopan, se imenuje po njem Cornovec); leta 1780, ko je bil narejen še Grubarjev kanal, se je barje začelo izsuševati, a so še naprej kopali grabne in povečevali kmetijske površine. Okoli 1830 so podaljševali Cornovec in izkopali loški oz. bevški kanal, ki se je odcepil od Cornovca tam, kjer se je ta križal s krajevno cesto z Loga v Bevke. V istem času so izkopali Lukovski, Bevški in Kušljanov kanal (Zgodovina: str. 13). Cornovec se začne zahodno od mostu Poti na Plešivico čez Lukovski potok, ki mimo Ogriča zbira vodo iz

vseh potokov z Lukovice. Ti izvirajo zahodno od mesta nekdanje železniške postaje na Lukovici, iz Dragomerja in Loga, do konca nekdanje občine Log. Po zapiskih brezovške župnije so to Petercev studenec na Lukovici in Kamen potok na Logu, Čamernik, Snešak, V bajerju v Dragomerju (zdaj Malenšca). Za Reinarjev, Krošljev, Šuštarjev in Jernejev studenec ter potoke Mavrica, Žleb, Kurnik in Ciglej pa ne vem, kateri bi bili. Znan je bil Kamen potok na Logu, ki je izviral v Grogarjevem hribu. Vsi ti izviri se združijo za Medvedico in se mimo Notranjih Goric izlivajo v Ljubljano.

2.3. Zbiralnik ob Poti na Polane,

priповed Mihe Gerbca, Srečka Štimca, Milana Nagodeta, zapisala Nika Gams, 2019

Za zbiranje vode, ki se pojavlja na površini vzhodno od Ceste ob Gozdu (domačini jo poimenujejo Lipenski grič), so Gerbčevi predniki najprej uporabljali kar lesen sod. Po vojni ga je oče g. Mihe Gerbca nadomestil s 1000-litrskim zbiralnikom. V novo zgrajeni rezervoar jim je vodo črpal tako imenovani oven, mehanska črpalka. Vodo so ljudje najprej nosili z vedri, tisti bolj oddaljeni so vedra nosili na glavi. Oven se je pogosto zamašil zaradi nevestnega odmetavanja smeti novih priseljencev.

vzhodno od mostu v Podpeči. Povezan Bevški graben pa je usmerjen v Ljubljano pred železniškim mostom med Notranjimi Goricami in Preserjem. Izviri potokov na Lukovici so dobili imena večinoma po posestnikih, kjer izvirajo (Zgodovina: str 18). Od občinske meje Brezovica Log so se imenovali Lukčev, Dolinarjev, Klajbčev, Jurežev studenec, od meje s Švajcem so združeni v Lukovski potok, ki teče skozi Žabnico in se pred železniško progo pred Plešivico združi z Drobotinko in se vzhodno od Podpeči izliva v Ljubljano.

Miha Gerbec pripoveduje, 2019

Prvi vodovod iz tega zajetja je imel lesene cevi. Leta 1965 so se Dragomerčani in Lukovčani odločili, da bodo iz lastnih sredstev obnovili vodovod: zamenjali stare lesene vodovodne cevi, uredili 5000 l zbiralnik vode, in to potem, ko so ugotovili, da občina Vrhnika prošnji vaščanov, da bi financirala obnovo vodovoda, ne bo ugodila. Ložani pa so se tudi odločili, da obnove vodovodov ne bodo skupne akcije vseh treh naselij. Dragomerčani in Lukovčani so ustanovili gradbeni odbor, razdelili naloge in v dobrem letu končali z obnovo. V akciji je sodelovalo skupno 17 vaščanov, »graditeljev vodovoda«. Svoje obveznosti so opredelili v Pravilniku: vsak je moral oddelati najmanj 130 ur in plačati skupno 70.000 din, manjkajoče delovne ure so morali graditelji plačati. Zveza borcev Dragomer Lukovica

je prispevala 600.000, Kmetijska zadruga pa je plačala s cementom v vrednosti 200.000, ker graditelji niso imeli žiro računa. Pravilnik je tudi določil, da se vodarine ne plačuje, da stroške popravila plača vsak, ki je priključen na vodovod, da morajo uporabniki v primerih pomanjkanja vode z njo varčevati, sicer bodo vodo zapirali, ter da morajo vsako leto očistiti zbiralnik vode in cevi. Lastniku zemljišča, na katerem je stal novi 5000 litrski zbiralnik, je vsak graditelj plačal odškodnino.

V arhivu DVIG-a hranimo: Pravilnik, več zapisnikov, pogodb, seznam hišnih priključkov, tabelo opravljenih ur, posojilo organizacije Zveze borcev, potrdilo o plačilu odškodnine lastniku zemljišča in druge zapise (kopije).

Zajetje ob Cesti na Polane, 2021

Vodo so dajali uporabniki redno pregledovati Zavodu za zdravstveno varstvo. Analize so pokazale, da je neoporečna. To je zelo zdrava voda in njena temperatura je ves čas 10 do 11 stopinj Celzija.

Okolico studenca so Gerbčevi redno čistili in vzdrževali, odvečna voda je odtekala po naravni poti.

Danes vodo iz tega zajetja še vedno uporablja okrog 20 hiš, večina v naselju, nekaj pa tudi na Barju. Poleg tega si mnogi krajani natakajo vodo v posode, nekateri pridejo peš, spet drugi z avtomobili, in jo uporabljajo za pitje.

Ko se je Dragomer večal, je bilo potrebno urediti ceste, žal pa je ta napredek prekinil naravno pot potoka in ga vklenil v cevi.

Potrebno je stalno čiščenje in vzdrževanje studenca in okolice. Ostaja pa problem odtoka odvečne vode. Voda zastaja v okolici izvira in ne more odteči po previsoko položenih ceveh. Zemljišče okrog izvira je zato razmočeno, v vodi pa se razmnožujejo komarji!

G. Srečko Štimac in Milan Nagode sta dopolnila pripoved g. Gerbca z dokumenti o gradnji in vzdrževanju zbiralnika. Izbrani dokumenti so v arhivu DVIG-a.

Spomini staroselcev

»Tu, kjer je pa Siciljana, so bile pa Rusove štale. Tam je bilo narejeno veliko korito, da so prevozniki, ki so vozili v Trst, tam napojili živali, ker je voda stalno tekla. Pa tudi mi smo hodili tja po vodo, pa smo jo na glavi

Eno od mnogih srečanj: Nika Gams, Milan Nagode in Srečko Štimac, 2019

domov nosili. Gostilna pa je tudi nekaj zaslužila. Vsak je noter prišel, malo popil in pojedel.«(Tončka Bravhar, Pogovori z občani št. 1)

»Mi smo imeli v naši hiši vodovod, vsi tega na Lukovici niso imeli. Na studencih, ki jih je bilo v vasi več, se je pralo, napajalo živino, vodo v čebrih nosilo v hiše za potrebe v kuhinji, tam smo za koline prali črevesa in še kaj. Voda je bila dragocena in znali smo jo ceniti. Kljub temu, da smo imeli vodovod v hiši, za pitje te vode nismo uporabljali. Posebej smo jo hodili iskat na studenec v Kot, kot smo rekli tistemu kraju. Dekleta so se lahko umivala v hiši, fantje pa zunaj pri koritu.« (Jakob Dolinar v reviji Pogovori z občani št. 3, prvi zapis pogovora)

Spomini priseljencev

»Poleti smo dobili obisk sorodnikov iz Anglije z dvema malčkoma, starima 5 in 7 let. Ko smo ju po 25-ih vprašali, ali se spominjata obiskov pri nas iz otroštva, sta povedala, da je njun najlepši spomin s teh počitnic nočno umivanje: doma sta morala ob 20-ih že v posteljo, tukaj pa sta lahko bedela do 22-ih in če do takrat voda ni prišla, ju je mamica peljala k vodnjaku, da sta se lahko umila.« (Olga Drofenik)

»V času gradnje hiše Pod Lovrencom nisem dobil soglasja sosedov za priklop na tedanji vodovod, saj vir ni zadostoval niti za že priklopljene uporabnike. Zato sem vodo za gradnjo jemal pri koritu pri Siciljani in jo vozil na gradbišče.« (Jure Zupan)

2.4. Zajetje Pod Lovrencom, »Stanetovo zajetje«,

spomini Staneta in Ivanke

Kovačič, zapisala Nika Gams, 2019

V začetku septembra 2019 smo obiskali Kovačičeve, ki živijo pod Lovrencem, Stane že vse življenje, Ivanka se je prisožila. Takrat se je začela zgodba o njihovem vodnem zajetju. V hiši niso imeli tekoče vode, v vodnjaku pri hiši se je zbirala deževnica. Tako je bilo tudi pri vseh sosedih. Ko je deževnice zmanjkalo, so si vodo vozili od studenca pri Rusu. Ker so imeli dojenčico, je bilo pranje in umivanje pri tolikšnem pomanjkanju vode pravi problem. Ko ni bilo vode, so prali pri Kršmancovem jarku. V tistem

Stane in Ivanka Kovačič pripovedujeta, 2019

času so si ljudje tudi že kupovali pralne stroje. Ker ni bilo tekoče vode, so na podstrešjih namestili velik sod in iz njega napeljali vodo do pralnega stroja in v kopalnico za umivanje.

Kovačičevi so zato sklenili, da si poiščejo bolj zanesljiv vir vode. Ivanka je z dojenčico prehodila ves hrib in iskala izvir. Res ga je našla. Stane je potem preučeval, koliko vode priteče iz izvira na minuto, koliko na uro. Ugotovil je, da bo izvir zadoščal in z Ivanka sta sklenila, da zgradita zbiralnik in iz njega napeljeta vodo do hiše. Seznanila sta sosede in dela so se lotili skupaj (16–17 hiš). Prvi zbiralnik, v katerem je bilo le za 1 kubični meter vode, so zgradili leta 1968. Od zbiralnika do cerkve je bilo približno 1400 m.

Jarke za napeljavo vodovodne cevi so kopali sosedje sami, udarniško, »na roke«, tudi starejše ženske, ki so imele doma živino in veliko dela, skratka vsi krajani, ki so želeli to vodo pripeljati do svojega doma. Dostop do soteske s studentem je bil zelo težak. Zato so ves potreben material (pesek in cement) s konjsko vprego pripeljali do soteske, tam zmešali malto in jo z vedri znosili do prostora, kjer so gradili zbiralnik.

Stane na poti k zajetju, 2019

Ta mali zbiralnik, ki je bil zgrajen ročno, z veliko truda vseh udeležениh, je bil za toliko porabnikov premajhen. Zato so kasneje zgradili večjega, 60-kubičnega.

Stroške za izgradnjo so si sosedje enakovredno delili. Tudi če je Stane kdaj založil za material, so mu vse povrnili.

Je pa res, da je bila izgradnja zajetja Stanetova zamisel, ki jo je porodil prihod pralnega stroja in velike Ivankine želje, da bi imela svojo vodo za pranje. Za zajetje je do pred kratkim skrbel sam, ob pomoči sosedov. Sedaj pa to delo prevzema mlajši rod uporabnikov. Manjši zbiralnik je potrebno čistiti nekajkrat letno, večjega pa na približno 5 let. Pri čiščenju večjega veliko postorijo dragomerški gasilci in so jim za to res hvaležni.

Stane, Ivanka in Nika ob zajetju, 2019

Stane čisti zajetje, 2019

Zajetje nima imena, nastalo je iz potrebe prebivalcev, da si izboljšajo in posodobijo življenje. Sedaj je večina hiš, z izjemo ene, tako kot povsod v Dragomerju, vezana na vrhniški vodovod. Vodo iz zajetja pa še vedno uporabljajo za zalivanje vrtov, pranje avtomobilov ... Če pa je poletje sušno, se pa tudi lahko zgodi, da voda iz zajetja ne zadošča.

Z Ivanko in Stanetom smo se sprehodili po lepi gozdni poti do obeh zajetij in soteske, kjer izvira voda. Voda teče skozi majhen zadrževalnik, ki deluje kot čistilna naprava, da blato ne prihaja v vodovodne cevi; z rešetkami pa zadržujejo vejevje, da ne zamaši izvira.

Zajetje je Ivankino in Stanetovo življenjsko delo. Sama zamisel, izvedba in 50-letno vzdrževanje je vredno

našega spoštovanja in občudovanja. Ker se počasi umikata od tega dela, jima želimo še veliko lepih sprehodov po Lovrencu.

V zapisanih spominih pa bomo to zajetje poimenovali Stanetovo zajetje.

2.5. Zajetje na koncu Poti za stan,

pripovedi Toneta Kršmanca,

Emilije in Lada Erbežnika ter Jane

Gerbec, zapisala Olga Drofenik, 2021

Po virih g. Zvoneta Menceja je to eno od močnejših zajetij v Dragomerju.

Zajetje in vodovod so zgradili staroselci pred okoli 60 leti. »Glavni« pri gradnji so bili: Jože Kršmanec, Silvo Jesenovec in Gerbec st.. Podobno kot pri vseh ostalih gradnjah zajetij so sodelovali vsi z delom, stroške za material pa so si delili.

Zajetje na koncu Poti za Stan, 2021

Najprej so zgradili manjši 200 m³ vodohram, kasneje pa še enega 400 m³.

Tisti staroselci, ki so se priključili pozneje, so prispevali svoje deleže. Priseljenci iz 70-ih let se niso mogli priključevati na to zajetje. Izključno to vodo v gospodinjstvu še vedno uporabljata dve družini, ostali pa za zalivanje.

Zajetje smo si ogledali s Tonetom Kršmancem.

2.6. Zajetje »U skal«,
pripoved Andreja Kavčnika,
zapisala Danica Jazbinšek, 2021

Zajetje je na zemljevidu Zvoneta Menceja označeno kot zajetje Kavčnik. To je eden od močnejših virov, ki ga še danes uporablja 22 hiš. Zajetje čistijo na 3-5 let. Dva betonska vodohrama stojita na Kavčnikovem zemljišču.

Tone Kršmanec, v ozadju oba vodohrama, 2021

2.7. Kavčnikovo zajetje,

priprava Andreja Kavčnika,
zapisala Danica Jazbinšek, 2021

Danica Jazbinšek se je junija 2021 dvakrat pogovarjala z Andrejem Kavčnikom, ki ji je o njihovem zajetju povedal zanimivo zgodbo. To zajetje, ki stoji na terenu Kobalovih, je imel že njegov stari oče. V njegovi bližini ima tudi Kobal svoje zajetje (9 m globoka »štirna«).

Zajetje je na Kobalovem zemljišču, na vogalu pod Romanovo hišo/parcelo, tam se lomi teren. Je pa »štirna« deloma pod Kobalovo garažo in deloma pod »gautercem«. Gradil jo

je stari oče in je stara približno 100 let. Stari oče, Alojz Kavčnik, je za to, da jo je lahko zgradil, od Kobalovih kupil pravico. Ob gradnji so zložili velike kamne v 4–5 m globoko izkopano jamo in jih zamazali z ilovico. Na strani proti brežini jih niso zamazali. Tukaj voda pronica iz zajetja, ki je kakih 30 m oddaljeno od »štirne«. Voda teče v »štirno« po kamnih in smrekovih vejah, približno 1 m pod površino. Kar je služilo in služi še danes kot filter.

»Štirno« stalno uporabljajo okoli 100 let in v njej ni nikoli zmanjkalo vode. Voda odteka tudi v nekaj metrov oddaljeno Kobalovo »štirno«, ki pa je nekaj metrov globlja. Kavčnikovi so »štirno« zadnjič čistili pred približno 25 leti in ob tem našli kakih 5 cm usedlin. Obenem so jo tudi na novo prekrili.

Ogled zajetij v Dragomerju, 2019

"Sodnikarjevo zajetje", 2021

2.8. Zajetja v Bezgovem Grabnu,

Joži Remškar, Alenka Zagorc,
zapisali Danica Jazbinšek in
Olga Drofenik, 2021

Gospa Joži Remškar je povedala, da je v Bezgovem Grabnu kar nekaj zajetij: nekaj že opuščenih, nekaj manjših še v uporabi in eno veliko. Na ogled naju je popeljala Alenka Remškar. Videle smo

- »Krvinčev« rezervoar, uporabljala ga je samo ena družina pred 2. svetovno vojno, po vojni se je družina umaknila v ZDA,
- manjši rezervoar, ki ga uporabljata samo dve hiši,
- »Sodnikarjevo« zajetje, poleg rezervoarja se lepo vidi lovilec vode in »čistilna naprava«
- veliko zajetje, na katerega so priključene 4 družine

Danica Jazbinšek in Alenka Zagorc pred "vodohramom v Bezgovem grabnu", 2021

2.9. Pripoved priseljenke in domačina,

Olga Drofenik, pojasnila Mladen Sumina 2021

Biro za gradnjo Pristan je leta 1973 začel z družbeno usmerjeno gradnjo montažnih stanovanjskih hiš v Dragomerju, do konca leta 1975 je bilo zgrajenih oz. v gradnji 106 montažnih hiš.

Vodo v času gradnje je naselje dobivalo iz lokalnega zajetja (t.i. gradbena voda), zgrajenega leta 1973. Že 1974 leta je ta vir postal pitna voda. Prvi priseljenci, okoli 10 družin, smo se že poleti 1974 soočili s problemom oskrbe z vodo (kakovost in količina). Že istega leta smo se najbolj prizadete družine v višje ležečih hišah v t.i. Dragomerju 1 samoorganizirale (danes bi to poimenovali civilna iniciativa, v arhivu DVIG-a shranjenih 9 podpisov). Vodo smo na lastne stroške pošiljali na analize Zavodu za zdravstveno varstvo (10 izvidov bakterioloških preiskav pitne vode v letih 1974 in 1975 v dokumentaciji DVIG-a). Vsi izvidi brez izjeme so pokazali, da je voda neustrezna. O tem smo obvestili sanitarno inšpekcijo skupščine občina Vrhnika. Komunalno podjetje Vrhnika (KPV) kljub odločbam sanitarne inšpekcije, intervencijam Zavoda za zdravstveno varstvo, individualnim dogovorom med nami in predsednikom občine in izvršnega sveta Vrhnike ni zagotovilo trajnega in

zadostnega kloriranja vode v lokalnem zajetju. Zavod nas je tudi opozoril, da problem vodooskrbe ne bo rešen, če se priključimo na vrhniško vodovodno omrežje iz dveh razlogov: količina vode z Vrhnike ne bo zadostna, vprašljiva pa bo kljub kloriranju kakovost vode, ker se klor na takšni razdalji porazgubi. »Zgodba« o pitni vodi se je končala proti našim pričakovanjem – ne z zagotovitvijo rednega in zadostnega kloriranja, ampak z izdajo odločbe inšpekcijske službe: »Prepoveduje se uporaba vodovoda Dragomer, dokler se ne zagotovi higiensko neoporečno pitno vodo. Rok izvršitve je takoj.« (Odločba z dne 20. 10. 1975 v dokumentaciji DVIG-a).

In rezultat odločbe ter priključitve na vrhniško omrežje: v višje stoječih hišah v Dragomerju smo imeli vodo od 0,30-ih do 9-ih, v nižje ležečih pa od 21-ih do 12-ih. Ne pozabimo, da smo bili mlade družine z malimi otroki in zaposleni. Vodo smo si prinašali iz studenca Pot na Polane, o katerem pripoveduje Miha Gerbec.

V stiski smo se obrnili najprej na sekretariat za urbanizem (pismo sekretarju Borisu Mikošu v dokumentaciji DVIG-a), nato na krajevno konferenco Republiške

konference Socialistične zveze delovnega ljudstva (v nadaljevanju RK SZDL) in na krajevno skupnost Dragomer - Lukovica.

Krajevna konferenca SZDL Dragomer je na seji izvršilnega odbora dne 1. 6. 1976 sprejela sklep o ustanovitvi komisije za urejevanje problematike pitne vode v naselju Dragomer v sestavi: predsednik Jože Širca; člani: Stane Šivic – pozneje ga je nadomestil Boris Smirnov, Stane Šega, Jože Sevšek, Nina Komparič, Olga Drofenik, Janez Brejc z naslednjo utemeljitvijo: »Skupina občanov v zgornjem Dragomerju je brez pitne vode. Zahtevane komunalne prispevke je občina prejela, vendar je vprašanje reševanja vodovoda prepuščeno samim občanom.« Naloge komisije: »sistematsko takoj pričeti reševati problem, ki ogroža zdravje občanov.«

Del Lukovice je prav tako brez vode in tudi območje okoli zgradbe ing. Brejca. Problem se mora obravnavati kompleksno skupaj za Dragomer in Lukovico in to za daljše obdobje. V kolikor ne bo pomoči od Občine, so občani pripravljeni spet na samoprispevek. Vode je v Dragomerju več kot dovolj, saj sedaj najbolj kvalitetna voda odteka neizkoriščena. (v dokumentaciji DVG-a z zapisniki šestih sej v obdobju 20. 7. 1976 do 23. 5. 1977).

Člani komisije so verjeli, da je mogoče problem vodooskrbe v Dragomerju in na Lukovici rešiti z lokalnimi viri - za Dragomer (Snešak), za Lukovico

(Grogcev studenec). Na eni izmed sej je bila imenovana tričlanska komisija v sestavi Franc Okrajšek, Stane Šega in Živko Šajkič z nalogo, da si ogleda teren, ugotovi primernost lokalnih virov ter poda predloge. V izčrpnem poročilu o ogledu so zapisali:

- da načrtovana gradnja zajetja iz Snešaka ne bi rešila problema oskrbe, ker je vodni vir površinski in količina vode absolutno premajhna
- da priključitev Dragomerja na primarni vod na Vrhniki 27. 10. 1976 ni stanja vodooskrbe nič izboljšala kljub visokemu pretoku vode, ki bi lahko zadostoval za 24.000 oseb pri porabi 200 l/osebo dnevno, zato je potrebno raziskati, ali so vzrok okvare na vodu in jih odpraviti. Če tudi to ne bi rešilo problema, pa so predlagali izgradnjo rezervoarja nad cerkvijo
- da je za vodooskrbo Lukovice prav tako potrebno zgraditi rezervoar za visoko cono.

Komisija je še sporočila, da iskanje dolgoročnih rešitev za vso občino ne sme zaustaviti začasnega reševanja situacij, ko so nekateri prebivalci brez vode. Zato je komisija od KPV zahtevala, da se loti postavitve rezervoarja nad visoko cono (poročilo z dne 5. 2. 1977 v dokumentaciji DVG-a).

V času delovanja Komisije je Krajevna skupnost Dragomer - Lukovica na zboru krajanov dne 22. 2. 1977 sprejela odprto pismo (objavljamo ga v celoti), tudi nanj nismo dobili odgovora. Zato smo se s pismom, ki smo mu priložili odprto pismo, obrnili neposredno na predsednika SFRJ Josipa Broza – Tita dne 30. 5. 1977.

¹ Prisotni člani IO: Jože Čuden, Jože Grabnar, Darko Grabnar, Jože Štuflek, Jože Nagode, Mitja Šajn, Jože Štrukelj, Karel Erjavec, Jože Barlec in Milka Erbežnik.

Odprto pismo zbora krajanov, 11. 2. 1977

KRAJEVNA SKUPNOST DRAGOMER LUKOVICA

Dragomer, 11.2.1977

ODPRTO PISMO ZBORA KRAJANOV KRAJEVNE SKUPNOSTI DRAGOMER LUKOVICA O VPRŠANJU OŠKIBE S PITNO VODO, ELEKTRIKO IN KANALIZACIJO

Zaradi obilice težev, ki nas pestijo že nekaj let, odkar se je začelo doseljevanje v našo Krajevno skupnost, smo se odločili za to pismo. Problemi so se nakopili do take mere, da iz stiske ne vidimo izhoda.

1. Po 1970. letu se je začelo intenzivno doseljevanje novih prebivalcev v našo Krajevno skupnost. Takrat je imela cel 350 prebivalcev, danes jih ima okoli 1.000. Priljubljeno področje novih prebivalcev se je veselilo v montažne stanovanjske hiše, katerih gradnja je organiziral in vodil biro za gradnjo "Pristan", TOZD Lesniny vsi ostali doseljenec pa so gradili v lastni režiji.
2. Širo za gradnjo "Pristan" se je v kupoprodajnih pogodbah v letu 1972 obvezal, da zagotovi prvim 26 kupcem parcel komunalno opremljena zemljišča in sicer:
 - zagradnjo kanalizacije do 15.8.1975, z gradnjo čistilnih naprav pa bi naj začeli v 1975. letu;
 - pitno vodo do 31.12.1973;
 - gradnjo transformatorske postaje in električnega omrežja do 30.8.1974.

V naslednjem letu je sklenil pogodbe te z naslednjimi 68 kupci. Vsebine teh pogodb je podobna prvi - zagradnjo kanalizacije do 30.11.1974, gradnjo čistilnih naprav do 30.12.1976.

* Dokumentacija je na vpogled pri komisiji za urejevanje problematike pitne vode pri KS SZDL Dragomer-Lukovica.

- 2 -

gradnja vodovoda do 30.9.1974.

Vseh 98 kupcev je v celoti poravnala komunalne prispevke po cca 50.000 az. 40.000 din in sicer skupno v višini 3.500.000,- din. Podatki o komunalnih prispevkih inš vidualnih graditeljev nimamo. Komunalno podjetje Vrhnika je za ta sredstva naredilo naslednje:

deloma vodovodno omrežje v Dragomeru (sojete se naredili krajani stnž), v Lukovici ga še sploh ni, zagotovilo gradnjo dveh transformatorjev in položilo kanalizacijo v montažnih neseljih.

Danes, ko nekateri stanujejo v neseljih že več kot 2-letni in so patekli vsi pogostni roki, je stanje naslednje:

- nimamo pitne vode voda je oporečna, umazana, velikokrat celo blazna; skrbimo jo iz lokalnega sesetja, ki ga pa Komunalno podjetje ne vzdržuje in se pogosto onesk, zaradi česar tudi v duževnem času vode primanjkuje;
- v 1975. letu smo bili nekaj mesecev cele dneve brez vode vady ob prvem sušnem obdobju se bo problem ponovil;
- občasno se pojavljajo epidemije (informacije Zavoda za zdravstveno varstvo Ljubljano);
- nekaj ljudi se ne more vseliti, ker nima elektriky; nekateri so se kljub temu selili in si "napeljali" elektriko od sosednj električno napetost v Lukovici je izredno nizek, ker je omrežje preobremenjeno;
- vse kanalizacije je povzro narejena, puha in se fetalijo razliva ob ceveh in ob hkih na vnanjo neselji;
- v letušnjem letu se bo pričelto zoper najmanj 100 prebivalcev, kar bo vse probleme še stopnjevala.

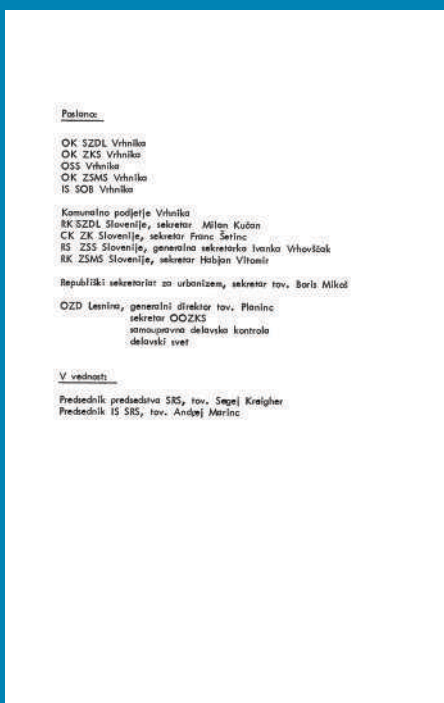
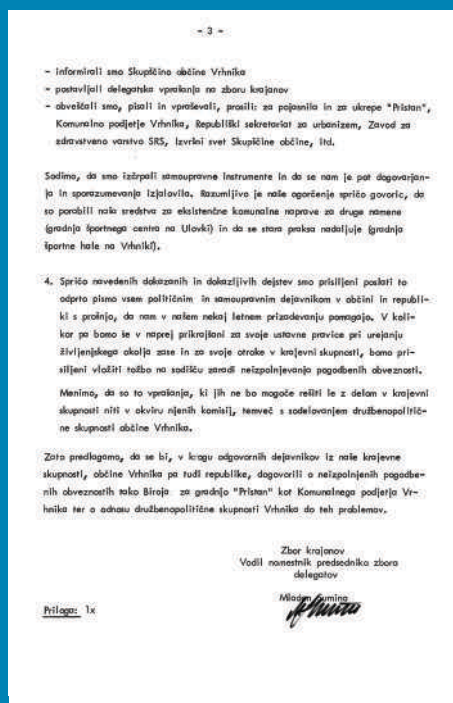
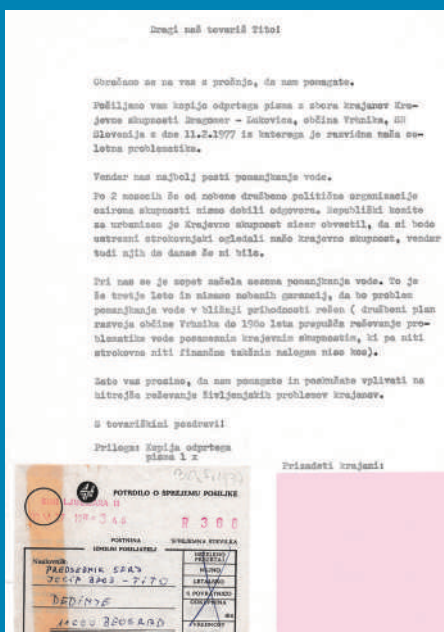
3. Krajevna skupnost inšev organi, krajevna konferenca SZDL ter posebej imenovana komisija za urejevanja problematike pitne vode pri krajevni konferenci SZDL so doslej naredili netirto korakov *, da bi dosegli resnejši odnos do problematike:

* Dokumentacija na vpogled pri komisiji.

svojem arhivu nimam), na osnovi katerega je Komisija sklicala za 7. julij 1978 leta sestanek, žal tudi tega zapisnika nimam (vabilo na sestanek v dokumentaciji DVIG-a).

Dokončno so se problemi v Dragomerju uredili s priključitvijo na Borovniški vršaj, pri tem je pomembno vlogo odigral naš sokrajan, Zvone Mencej, priznan hidrogeolog, ki je bil tudi predsednik komisije za reševanje vodooskrbe v takratni občini Vrhnika; na Lukovici pa z izgradnjo visoke cone.

*Pismo predsedniku
predsedstva, 20.5. 1977*

Mladen Sumina, 2021

Za celovit prikaz reševanja vodooskrbe v našem okolju je umestno navesti prizadevanja vrhniške občine, zlasti po volitvah leta 1978, ko so nekatere pomembne vodilne položaje v občinskih strukturah prevzeli naši krajanj. V izjemno težkih občinskih finančnih razmerah po delni rešitvi stanja v osnovnem šolstvu in varstvu otrok so tekle priprave na zagotavljanje novega vodnega vira,

Borovniškega vršaja. 20. junija 1982 leta smo na referendumu izglasovali samoprispevek v višini 1 % od osebnega dohodka. S temi sredstvi smo zgradili prvo fazo vodooskrbe s črpališčem in cevovodom Borovnica-Vrhnika. Tej fazi je sledila še 2. faza z izgradnjo nekaterih sekundarnih cevovodov, povezav oziroma prevezav zasebnih vodovodov in reševanje visokih con, vključno z izgradnjo vodohrama za visoko cono na Lukovici v novonastali občini Log - Dragomer.

Otvoritev visoke cone na Lukovici

3. VODNI VIRI, ZAJETJA, STUDENCI NA LUKOVICI

3.1. Tišlerjevo zajetje,

spomini Milene Benet Zorko,
zapisala Nika Gams, 2019

Pod Golgorico je Tišlerjevo (prvotno Zevnikovo) zajetje, iz katerega je vodil vodovod že od leta 1900.

Junija 2019 sva se z gospo Mileno Benet Zorko iz Dragomerja odpravili na Lukovico in se mimo Tišlerjeve vile povzpeli do tja, kjer je včasih stal grad Lukovec.

Žal ni ostankov gradu nikjer več videti, ob cesti je samo še velika skala, ki je bila nekoč del gradu. Gospa Milena je povedala, da je še vedno živ mit o zakladu, skritem pod to skalo. Zato so otroci, pa tudi odrasli, to skalo premikali in obračali, iskali, pa zaklada niso našli. Morda pa bo uspelo kateri od naslednjih generacij.

Medve pa sva se odpravili naprej po gozdni poti poiskat nek drug zaklad, studenec, imenovan Tišlerjev studenec/zajetje. Po poti je tekla voda in studenec sva hitro našli. Vendar je ta že leta popolnoma zapuščen in zaraščen. Še posebej je studenec poškodoval žled leta 2014.

Na slikah se vidi samo zaraščen breg, s katerega curlja voda. Edina sled nekdanj dobro vzdrževanega studenca je počena cev ob poti.

Voda iz studenca je bila speljana v Tišlerjevo vilo in sosednjo, pripadajočo stavbo, ki sta imeli edini urejeni stranišča na izplakovanje. Vaščani Lukovice so imeli to urejeno zunaj, "na štrbunk".

Zaraščen breg, mesto nekdanjega zajetja, 2019

Počena cev, sled nekdanjega studenca, 2019

Ob pogledu na pozabljeni in zapuščeni studenec se spomnimo, da so si tudi nekdanje prebivalci znali pomagati in si olajšati oskrbo z vodo. Danes pa se sprašujemo, če je res potrebno, da vse to pozabimo in zapustimo do nerazpoznavnosti.

3.2. Armičev vodnjak, spomini Ivana Armiča, zapisala Nika Gams, 2019

G. Ivan Armič z Lukovice nam je pripovedoval o vodnjaku ob hiši, ki je bil dolga leta njihov edini vodni vir.

Armičev vodnjak

Na več obiskih nam je pripovedoval, kako je oče poleg njihove hiše na Barju leta 1932 zgradil 6 m globok vodnjak, vkopan v glino. Zemljo so iz jame vlekli ročno, z vedrom. To ni vodnjak s talno vodo, v njem se zbira kapnica, ki jim je dolga leta služila za kuhanje, napajanje živine, za pranje. Vodnjak je tako vodotesen, da talna voda ne more vdreti vanj. Če je v vodnjaku zmanjkalo vode, so jo dobili "pri Kuharju" v Podplešivici, kjer so imeli studenčnico, ki so jo domov pripeljali s cisterno.

Vodnjak so redno čistili, nazadnje pred 10 leti. Dokler je živela žena, so vodo iz vodnjaka uporabljali za zalivanje rož in vrta tudi potem, ko so dobili vodovod. Sedaj se vodnjak bolj malo uporablja.

3.3. Lukčev potok, Dolinarjev studenec, Klajbčev studenec,

spomini Cirila Krašovca, Anice Pleško, zapisala Nika Gams, 2019

Ogled s Cirilom Krašovcem smo začeli z Lukčevim potokom na meji z občino Brezovica.

Nadaljevali smo do izvira, imenovanega Dolinarjev studenec, kjer sicer ni zajetja, je pa studenec, ki je živ vse leto, včasih bolj, včasih manj vodnat. Teče mimo gostilne Ponvica in se združi s Klajbčevim studencem.

Nika Gams in Ciril Krašovec ob Lukčevem potoku, 2019

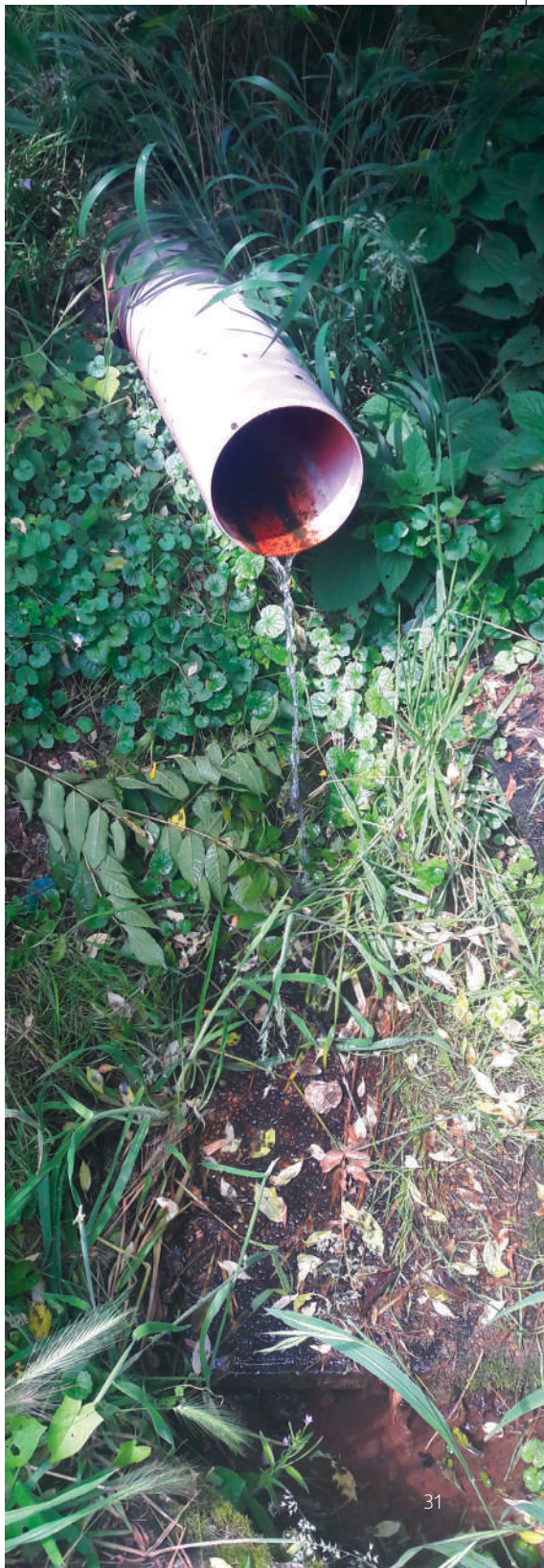
Anica Pleško in Olga Drofenik ob Klajbčevem studencu, 2019

Klajbčev studenec smo si ogledali z Anico Pleško. Spominja se, da je delavcem nosila malico, ko so gradili zajetje.

Obisk tega studenca nas je razočaral, ker smo lahko samo ugotovile, kako pozabljamo in zapuščamo naše vodne vire, dejansko naše naravno bogastvo. V senčni grapi smo našle samo še neurejene ostanke nekdanjega zajetja.

Nasproti Klajbčeve hiše je cev, iz katere izteka (curlja) voda iz Klajbčevega zajetja.

Cev nasproti Klajbčeve hiše, 2019

3.4. Jurežev studenec/

Zorčev vodnjak,

priповed Janeza Zorca, zapisala

Nika Gams, 2019

Obiskali smo Janeza Zorca, stanuje ob Tržaški cesti, in si ogledali vodnjak na njegovem vrtu. Vodnjak se napaja iz Jureževega studenca, ki je na drugi strani ceste, za kapelico. Ljudje so tja hodili po vodo. Tudi Zorčev vodnjak ima zanimivo zgodbo. Poleg vodnjaka (štirne) na vrtu so imeli še enega tudi v hiši.

Zorčev vodnjak/Jurežev studenec

Voda je bila čista, je pa niso uporabljali za pitje. Voda ni več čista, odkar so prekopavali in uredili kanalizacijo, kaže, da so prekinili glavni jarek, po katerem je tekla.

Sicer pa so bili pred 50 leti vezani na vodovod z Brezovice. Vodovod od Brezovice do njihove hiše so morali napeljati sami, ročno so izkopali jarke in napeljali cevi. Takratni brezovski vodovod se je napajal iz potoka Drobtinka. Kasneje so jih priključili na vrhniški vodovod.

3.5. Gradnja tridružinskega vodovoda (1965–66),

Srečko Sečnik, 2019, 2021

Od naše naselitve na Lukovico leta 1955 smo pitno vodo za gospodinjstvo ročno nosili iz 100 m oddaljene Gorjancove »šterne«, odrasli po navadi z 12-litrskim vedrom, manjši otroci pa s 3-litrsko kanglico. Vedro s pitno vodo je stalo na nizki »stalaži« poleg štedilnika na trdo gorivo, zraven njega pa je visela zajemalka. Z vodo smo napolnili tudi kotliček, vgrajen (»integriran«!) v štedilnik, kjer se je dobro ogrela in se je uporabljala za kuhanje in pomivanje. Na stenah kotlička se je sčasoma nabral bel vodni kamen.

Gorjancova »šterna« se nahaja ob cesti po Dolini, naproti hiše Dolina 16. Voda je izvirska, čista, okusna; studenec ni nikoli presahnil; le včasih, med daljšo poletno sušo, voda ni iztekala iz cevi pod vrhom »šterne«.

Voda vsebuje minerale na osnovi apnenca. Poleti je hladna, pozimi v mrazu pa se iz vode dviga rahla vodna para, ker voda izvira iz večje globine in je (pozimi) toplejša od okolice.

Poleg nas so po vodo v Gorjancovo »šterno« hodili tudi sami lastniki »šterne« Gorjancovi, in pa Gašperjevcevi, Grabnarjevi, včasih tudi Pavletovcevi; spomnim se pa tudi Mostarjeve mame (iz hiše pod ovinkom na Tržaški cesti nad železniškim postajališčem Lukovica), ki je včasih poleti k »šterni« s cizo pripeljala perilo in velik lesen perilnik in tam prala.

»Šterna« je globoka 2 metra, sestavljena pa je iz dveh betonskih cevi premera 1 meter, v osnovi namenjenih za izdelavo manjših železniških mostov (proga Brezovica-Vrhnika); zunanja kontura izgleda kot odrezan krog (krog, zmanjšan za krožni odsek), tako da je en, manjši del konture, raven. Notranje stene »šterne« so bile porasle s kupi nekakšnih alg, katerim smo rekli »glen«. Enkrat letno smo z vedri »šterno« izpraznili in s sirkovo krtačo zribali notranje stene.

Vodo za pranje, zalivanje in gradnjo smo v glavnem zajemali iz potoka – »grabna«, ki je takrat tekel še v odprti strugi ob poti po Dolini. Poleti je bil ta »graben« pogosto suh, ob hudih nalivih pa je kdaj tudi poplavljal. Občasno pa smo škaf s perilom in perilnik odnesli do »šterne« in z vodo, ki je iztekala iz nje, oprali perilo.

Gorjančeva »šterna«

Skupna poraba vode je bila za današnje razmere majhna, predvsem zaradi dejstva, da je bilo treba vodo za kuhanje in umivanje fizično znositi domov. Tudi na novo zgrajene hiše že v načrtih niso imele kopalnic; stranišča na »štrbunk« pa so bila postavljena v hiši ob zunanji steni; na zunanji strani hiše pa je bila zgrajena greznica in z lončenimi cevmi večjega premera (in padca) povezana s straniščem. Za vsakdanje umivanje se je uporabljal emajliran pločevinast lavor (za obraz, roke), za tedensko večje umivanje pa lesen škaf; za manjše otroke pa tudi kdaj lesen čeber. V kleti je bil obzidan bakren kotel na drva, v katerem se je enkrat tedensko prekuhalo perilo.

Vsaka hiša je morala biti preskrbljena z vodo za lastne potrebe; kmetije pa so potrebovale veliko vode tudi za živino. Voda za pitje in kuhanje je morala biti čista in neoporečna, zato se je uporabljala predvsem tista iz studencev, vodnjakov ali pa s strehe – kapnica. Za pranje, zalivanje in napajanje živine pa se je dostikrat uporabljala voda iz potokov, (rek, jezer). V naseljih brez dostopa do večjih količin vode pa je bila požarna varnost velik problem.

Transport vode do bivališča je predstavljal vsakdanje naporno fizično delo, tako da so bili pogovori o vodovodni napeljavi kar precej pogosti. Možnosti ni bilo veliko, v tistih časih so bili zasluški slabi, materiali pa dragi in še dobilo se jih je težko. Občina

(Vrhnika) izgradnje vodovoda za našo vas ni imela v načrtu; ljudje so si pač morali pomagati sami.

Leta 1963 ali pa 1964 (po spominu) so svoj zasebni vodovod zgradili na kmetiji Pavletovec in s tem rešili problem oskrbe z vodo. Njihov dosežek je dal misliti tudi nekaterim sosedom, da bi si sami zgradili kaj podobnega. Naposled so se družine Grabnar, Sečnik in Seliškar (Gorjanc) dogovorile, da si same napeljejo vodo.

Poiskati je bilo treba možne vire vode in se odločiti, iz katerega jo napeljati, in oceniti količino vode (dotok), kvaliteto, padec od zajetja do porabnikov in možnost izvedbe.

Najprej smo se lotili Gorjancove »šterne«. Gorjancova kmetija leži vsaj 10 m (ocena) više od »šterne«; problem, kako pripraviti vodo, da bo tekla navzgor! Ogledali smo si delovanje Lipnikarjevega studenca v Dragomerju, kjer je (bil) vgrajen oven za ustvarjanje toka vode v cevi proti porabniku, katera je napeljana do Lipnikarja. Oven je naprava, katero poganja voda iz studenca in ta (pogonska) nato odteče na prosto, pri tem pa oven del vode iz studenca požene po vodovodni cevi navzgor. Rešitev je primerna za studence z velikim dotokom, ker se za pogon ovna porabi več vode, kot pa jo spravimo po cevi navzgor. Zaradi tega dejstva in zaradi prenizkega padca, ocenjenega s pomočjo cevi – natege od »šterne«

do ostalih dveh hiš, smo nadaljevali z iskanjem drugih možnosti.

Delo se je nadaljevalo v začetku jeseni 1964 z iskanjem vodnega vira v ravnini pod Gorjancovim hudournikom. Iz tega hudournika je spomladi ob taljenju snega, posebno še ob močnih odjugah proti koncu zime in ob večjih nalivih, močno tekla voda, včasih kar bruhalo. Z vrha hudournika smo odstranili nekaj manjših skal in prišli do ozkega vhoda v podzemne rove. Po oceni, da se tam ne bi dalo napraviti zajetja, smo se preselili na travnik v ravnini pod hudournikom. Z zidarsko vodno tehtnico (libelo) smo pomerili (podobno kot se pomeri s puško) proti naši hiši in ugotovili, da bi bil padec zadosten. Na nekaj mestih smo v zemljo ročno, kolikor je bilo mogoče globoko, zabili železno »štango« (lomilko), katero smo sicer uporabljali pri postavljanju prekel za fižol. Nato smo »štango« izvlekli, si ogledali konico, če je mokra. Na nekem mestu se nam je zdelo, da je konica precej vlažna in da je tam spodaj zanesljivo voda. Z lopato smo v tla izkopali približno dva metra globoko jamo, proti koncu dela vlačili zemljo ven z na vrv privezanim vedrom, ugotovili, da je zemlja vlažna, vode pa nikjer ...

Sosed, ki je s svojo družino živel kot najemnik pri Gorjancu, nam je nekoč omenil nek izvir na desnem bregu »grabna« kakih sto metrov višje od Gorjanca. Skupaj smo ga šli pogledat; ni bil pravi izvir, šlo je bolj za izcejanje

manjših količin vode iz brežine kakšna dva metra nad grabnom. Nasproti tega izcejevališča, na levem bregu, skoraj pravokotno na graben, nam je pozornost vzbudila manjša, sicer na prvi pogled suha grapa. Kakih pet do deset metrov od grabna navzgor po grapi smo odstranili listje, razkopali zemljo na površini in našli izcejevališče z na prvi pogled kar precej večjo količino vode.

V naslednjih dneh smo izcejevališče nekoliko razkopali in razširili, tako da se je voda zbiral v kotanji, iz nje pa napeljali krajšo cevko, pod katero smo lahko postavili steklen liter. S pomočjo ure in litra smo ugotovili količino dotoka vode in ocenili, da bi je bilo lahko dovolj za naše potrebe.

Voda je izgledala čista, količina bi bila zadovoljiva, padec tudi, treba je bilo oceniti tehnično in finančno možnost izvedbe zajetja/rezervoarja in vodovoda. Pripravili smo daljšo konopljinno vrvico (20 do 30 metrov) in z njo ugotovili razdaljo od najbolj oddaljenega porabnika (Grabnarja) do zajetja. Nekoliko se spominjam, da smo namerili dolžino okoli 330 metrov, kar je bil podatek za izračun cene materiala za cevovod. Ocenili smo tudi stroške za materiale za izdelavo rezervoarja in prišli do končne ocene skupnih stroškov materiala v višini 330.000 (»starih«) dinarjev. (Ko je moja mama slišala za predvideno vsoto, se je prijela za glavo in vzklíknila: »Saj nismo milijonarji!«).

Če to vsoto preračunamo preko uradno objavljeni protivrednosti čistega zlata za posamezno valuto, pridemo do zneska 10.092,20 €.

O naši želji za izdelavo zajetja smo se tudi pogovorili z lastnikom gozda in ga prosili za dovoljenje; le-ta nam je z razumevanjem dovolil gradnjo.

26. oktobra 1965 so predstavniki vseh treh družin sestavili in podpisali sporazum o financiranju in gradnji zajetja in vodovoda. Istega dne smo zbrali sredstva za nabavo alkatenske (polietilenske) cevi za vodovod.

Vse delo smo opravili sami

Strošek 330.000 din se je glede na sporazum razdelil na družine tako, da je Seliškarjeva plačala 100.000 din, Grabnarjevi in Sečnikovi pa vsak po 115.000 din (strošek za zajetje in cevovod do Gorjanca se je delil na 3 enake dele, strošek za cevovod od Gorjanca pa do Grabnarja pa na dva enaka dela).

Cev premera 5/4" za dovod vode od rezervoarja do Gorjanca in cev premera 1" za nadaljevanje vodovoda do zadnjega porabnika vode Grabnarja smo nabavili od proizvajalca tovarne Totra Ljubljana. Cevi so iz Ljubljane z vlakom poslali na Brezovico, od tam naprej smo jo pa peljali z manjšim, lesenim, ročnim vozičkom do doma.

Spomladi 1966 smo pričeli z izkopi. Delo je bilo naporno, ročno, s krampom in lopato. V nekakšne svetlorjave glinaste skrilavce je bilo treba izkopati gradbeno jamo tlorisnih dimenzij približno 3 m x 3 m in globine 2 m za izdelavo rezervoarja. Strokovna in fizična dela so izvajali člani družin Grabnar in Sečnik, občasno nam je priskočil na pomoč tudi kak sorodnik, predstavnica družine Gorjanc pa ni mogla zagotoviti delovne sile in je za nadomestilo prispevala sorazmerno več sredstev za materiale, kot pa bi znašal njen delež glede na medsebojni sporazum.

V bližini gradbišča rezervoarja smo izdelali oder za pesek, cement in ročno mešanje betona. Iz enega brega grabna na nasprotnega smo položili lesena debela in nanje pribili gradbene plohe. V grabnu smo skopali jamo, kjer se je zbirala voda, da smo jo lahko z vedrom zajemali za mešanje betona, pranje orodja ipd.

Pesek, mivko, cement, gradbeno železo, les za opaže in orodje smo pripeljali do Gorjanca; do gradbišča pa

je bilo treba material spraviti ročno. Pesek in cement sta nosila po dva odrasla z lesenimi »tragami« (nosili) po grabnu do gradbišča; večkrat je pa tudi kak močnejši moški na rami prinesel 50-kilogramsko vrečo cementa.

Sledila je izdelava opažev, železnih armatur, mešanje betona in izdelava dna rezervoarja. Nadaljevali smo z izdelavo sten, nato pa z izdelavo stropa z odprtino za vstop v notranjost. Kakih 15 centimetrov pod vrhom zadnje stene smo na zunanji strani naredili manjšo rahlo nagnjeno betonsko ravnino, v katero se je lovila voda, ki se je izcejala iz nepropustnih plasti rdeče-rjavih tanko-plastovitih kamnin (glinastih skrilavcev?). Voda je od tam skozi nekaj lukenj v steni pod stropom tekla v rezervoar. Na betonsko dno smo nasuli plast savskih »kugel« (obrušeni, zaobljeni apnenčasti kamni iz Save). Vse skupaj pa smo pokrili še z drobnejšim okroglim kamenjem in zemljo.

V strop rezervoarja je vgrajen tudi jeklen zračnik. Med izdelavo sten je bilo treba pri dnu rezervoarja vgraditi pocinkano jekleno cev za praznjenje, nad njo kos pocinkane jeklene vodovodne cevi, na katero smo kasneje priključili alkatensko cev, malo pod stropom pa cev za iztok viška vode. Ko je beton postal dovolj trden, je bilo treba vse notranje in nekatere zunanje površine zalikati z mešanico mivke in cementa (»ibrcuh«). Posebej smo naredili tudi pokrov za vstopno

odprtino; preden se je beton pokrova strdil, smo nanj z žebljem napisali letnico 1966.

Celoten jarek v dolžini 330 metrov za polaganje cevovoda je bil izkopan ročno po sistemu kramp-lopata. Kopalo se je v globino 80 centimetrov (pod cono zmrzovanja in tudi v cono kolikor toliko stalne temperature – da je termični raztezek cevi čim manjši). Širina jarka je bila tolikšna, da se je dalo med kopanjem postrani stati v njem; malo več od širine lopate. Kopali so odrasli člani družin Grabnar in Sečnik, ob nedeljah pa se jim je pridružil tudi kak sorodnik. Jarek od Grabnarja do Gorjanca je v glavnem potekal preko travnikov in njiv, nato preko Gorjancovega dvorišča, in med »štalo« (hlevom) in podom do gozda oz. grabna. Do tu se je v glavnem kopalo v prst (zemljo) in trdo rdečkasto ilovico; od tu naprej pa po robu in sredini grabna v trde glinaste skrilavce in glinene peščenjake. To je bil najzahtevnejši del izkopa, še posebej, ker je jarek sproti zalivala voda. Sledilo je polaganje in spajanje cevi, zasipanje ter izdelava hišnih priključkov.

Poleti 1966 je voda pritekla v naše hiše. Pri nas smo namerili 2,8 atmosfere pritiska (sedaj je to približno 2,8 bara). Voda je bila čista, pili smo jo kar iz pipe, vendar je bila drugačnega okusa kot tista iz Gorjancove »šterne«; sčasoma pa smo se nanjo navadili.

V hiši je bilo treba najti prostor za kopalnico in stranišče na »štrbunk« predelati na stranišče z vodnim izplakovanjem. Ko je bilo mogoče, smo nabavili tudi pralni stroj.

V rezervoarju je prostora za 9,5 m³ vode. Večino leta je je bilo dovolj za naše potrebe. Ob poletnih dolgotrajnih sušah je nekajkrat vode tudi zmanjkalo. Takrat smo vodo bolj skrbno trošili, samo za nujne potrebe, pomagali smo si pa tudi z vodo iz Gorjancove »šterne«.

Enkrat letno smo se lotili čiščenja rezervoarja. Na cevi za izpust vode smo odvili čep, počakali da je pritisk vode iz konca cevi iztisnil kup mrtvih pijavk in da je vsa voda iztekla ter se spustili v notranjost rezervoarja. S sirkovo metlo smo ometli stene in tla in premešali blatno usedlino, da je odtekla skupaj z vodo, ki je sproti dotekala.

Po slabih dveh letih, odkar smo doma izdelali kopalnico, nam je spustil 80-litrski ležeč (viseč) bojler. Na površini kotla iz tanke pocinkane pločevine smo našli manjšo luknjico in jo »zalotali«. Nekaj časa je bilo v redu, potem se je pa problem ponovil. Naslednjič pa ni bilo več kaj lotati; kotel je postal podoben rešetu. Takrat je bilo nekaj govora o tem, da je to problem ležečih boilerjev. Kupiti je bilo treba novega; pa potem še kdaj kakšnega, dokler niso začeli izdelovati boilerjskih kotlov z notranjo zaščito

iz emajla (in plastičnih kuhinjskih grelnikov oz. kotličkov).

Smo pa pri pregledu preluknjanega kotla opazili nekaj, česar si nismo znali razložiti. Na notranji steni kotla, ki je v stiku z vodo, so nastali nekakšni majhni trdi kapniki, dolgi kakih 5 milimetrov, ki so se močno držali stene. Na površini so bili svetlo rjavi, na prelomu pa črni. Pa to še ni vse. Ob menjavah pip smo sčasoma opazili, da so taki »kapniki« nastali tudi v vodovodnih pocinkanih jeklenih ceveh in da se je zaradi tega zmanjšali presek cevi in posledično tudi pretok vode. Pritisk je bil, pretok vode pa majhen. Pri menjavi grelca pralnega stroja smo opazili, da je površina grelca povsem čista, brez sledu kakršnegakoli vodnega kamna.

Leta 1979 je občina Vrhnika tudi na Lukovico pripeljala »občinsko« vodo. Naš rezervoar pa je sčasoma pričel puščati, voda, ki je po notranji steni pritekala vanj, je izprala velik del cementnega veziva; v rezervoarju ni bilo več večje zaloge vode. Na vrhniški vodovod smo se priključili leta 1983, domačo vodo pa – kolikor je sploh še je – uporabljali za zalivanje vrta.

Nekaj let za tem sem si za dopustniško branje izposodil nekaj knjig iz Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani, med drugimi tudi skripto z naslovom »Tehnologija vode« (Leopold Šolc, 1966). V njej je med drugim opisano zajemanje in priprava pitne vode.

Postalo mi je jasno, da je naša voda iz hriba (gozda) površinskega (padavinskega) izvora; voda pronica skozi odpadlo listje in prst do nepropustnih skrilavcev, nato pa pod površino leze proti dnu grape in se tam pojavi kot izcedna voda in ne kot pravi, globinski izvir. Na tej poti se od glinenih skrilavcev navzame v vodi topnih železovih in manganovih oksidov, kateri pa se, ko pridejo v stik z jeklenimi deli v napeljavah (cevi, bojlerji), kemijsko zvežejo na njihove stene. Obstaja tehnologija za čiščenje take vode, vendar je primerna za velike sisteme (mešanje vode z zrakom, da se oksidi nizke stopnje s kisikom dodatno oksidirajo in so v vodi netopni in se jih lahko odstrani iz nje).

Kakorkoli že, izgradnja našega tridružinskega vodovoda je bila za tiste čase in možnosti finančno in delovno težak in zahteven projekt. Drugačne možnosti pa ni bilo, dolga leta smo to vodo uporabljali za pitje, kuhanje in ostale potrebe. Nikoli v tem času pa ni prišlo do kakršnegakoli onesnaženja vode; zajetje je v gozdu, nad njim pa ni naselij, cevovod pa je bil kvalitetno izdelan. Tudi za prihodnje čase pa nam naš vodovod predstavlja vsaj začasen vir vode v primeru kakršnekoli odpovedi dobave kvalitetne vode iz javnega vodovoda.

Opomba

Namen tega zapisa je opis nekaterih problemov z zagotavljanjem pitne vode v časih, ko v manjših krajih in redko naseljenih območjih ni bilo možnosti izgradnje javnega vodovoda in načinom reševanja le-teh. V naši bližnji okolici je veliko primerov, ko so si posamezne družine zgradile svoj lastni vodovod ali pa se je več družin dogovorilo za izgradnjo skupnega. Tak največji skupni vodovod blizu nas je tisti z zajetjem v zgornjem delu doline potoka Drobtinke, v bližini »Golgorice« (Gola gorica), katerega je skupno zgradilo veliko družin iz zahodnega dela Brezovice in vzhodnega ter južnega dela Lukovice.

Zapis je izdelan po spominih avtorja in je zaradi velike časovne oddaljenosti lahko v posameznih delih nenatančen in pomanjkljiv!

4. VODNI VIRI IN STUDENCI NA LOGU

K zapisu so na srečanjih prispevali Miha Lenaršič, Marko Remškar, Pavle Popit in Andrej Potrebuješ.

4.1. Uvod

Miha Rus, 2021

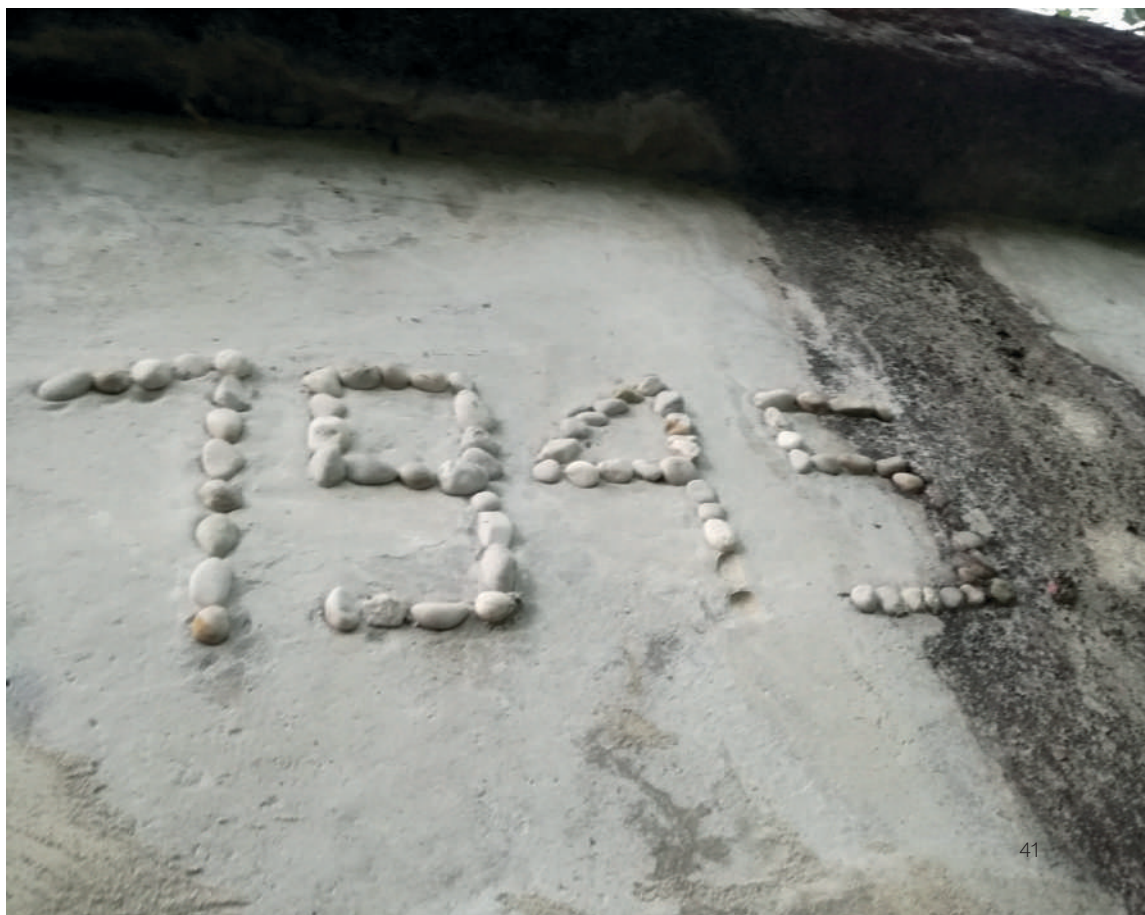
Log je tako kot drugi dve vasi v občini Log - Dragomer (Dragomer in Lukovica) prislonjen ob vzpetine, ki spadajo v Polhograjske Dolomite. Slednji podatek je lahko za koga malo zavajajoč, saj je kamninska struktura vzpetin nad Logom (enako velja za drugi dve vasi, tako da bom odslej pisal le za Log) precej starejša, saj gre v glavnem za stare permokarbonske kamnine, torej za sive in rjave skrilavce, ki jih ponekod (predvsem nad Brezovico in Lukovico, pa tudi en majhen del nad Dragomerjem) dopolnjujejo grōdenski skladi z značilno rdečim peščenjakom. Na Logu so te stare kamnine prekrile s precej mlajšimi werfenskimi skladi, torej z apnencem – kamnino iz kalcijevega karbonata, ki omogoča kraške pojave. Na Logu je kar nekaj teh pojavov, med katerimi so posebej imenitne kraške jame, ki jih najdemo tu glede na jamski kataster kar štiri. Najbolj imenitna je Jama na Logu oz. na Molah v Strmcu nad Molami.

Stik starih neprepustnih skrilavcev in za vodo prepustnih apnenca in dolomita je vzrok za mnoge studence,

ki so na Logu poimenovani po gospodarjih kmetij, kjer je najti te izvire (npr. Brinovčarjev, Jordanov ali Jamov studenec), ali pa le preprosto studenec. Ti so bili na Logu pomembni za pitno vodo.

Voda je ob stiku dveh različno starih kamnin poniknila in prišla na površje v teh izvirih. Pri Brinovčarju je poleg Brinovčarjevega studenca v močvirju levo od ceste, ki je včasih tekla od Loga naravnost proti osamelcu Bluše in naprej proti Kušljanovemu gradu, bil tudi vodnjak s čisto vodo, h kateremu so hodili po vodo poleg bližnjih Rusovih tudi nekaterih prebivalci iz Mol (npr. Kovačevi). Ob stezi na Grič, malo nad Brinovčarjevo domačijo, so sezidali tudi manjši rezervoar (»šterno«), ki so jo s pnevmatičnim ovnom (izdelal ga je Frančišek Popit, po domače Goščavcev z Log Vasi) polnili z vodo iz drugega izvira Brinovčarjevega studenca pri Brinovčarjevi štali, voda pa se je v rezervoar natekla tudi iz apnenčastih skladov. Iz te šterne so bile napeljene cevi do šolske stavbe na Logu (ta je bila slovesno odprta l. 1929). Dva večja vodotoka na Logu sta v Grogarjevem hribu izvirajoči Kamen potok, ki teče proti Ljubljani, in Molščica, ki se na koncu izteka v Cornovec. Včasih je bila verjetno tudi voda v teh dveh potokih pitna. Za kmete, ki so imeli posesti blizu osamelca Kostanjevica, je bil pomemben tudi izvir Žlebič na zahodnem pobočju te vzpetine, ki sicer spada pod Bevke.

*Zbiralnik na Log vasi, zajetje Jamov studenec,
detajli*

Voda v njem je sicer pri pitju malo zagrenila z nekakšnim okusom po koreninah, vendar so ji Bevčani pripisovali zdravilne lastnosti.

Nekatere večje kmetije na Logu so imele svoj vodnjak (Škander, Peter, Vrbič), nekateri studenec (npr. Sajovc), nekateri pa oboje, npr. gostilna pri Vrbiču. Pri Vrbiču so imeli tudi poseben, približno 3 m dolg sveder, s katerim so navrtali sušice in tako prišli do cevi za preprost cevovod. Izidor Mole v svojem spominskem zapisu »Zakaj so morali pasti«, v katerem se spominja med vojno umrlih vrstnikov, omenja »gostilniško napajališče«, kjer so si po prečuti noči obiskovalci gostilne v obraz vrgli perišče vode. Prebivalci tistih domačij s studencem, v katerega se je stekala voda iz izvira, so kotanjo obložili s kamni, na dno kotanje pa so nasuli grob pesek, da se voda ni kalila.

4.2. Kako so Ložani gradili svoj vodovod

Miha Rus, 2021

Verjetno je bila gradnja vodovoda na Logu že dolga skrita želja skoraj vsakega prebivalca te vasi ob cesti, ki povezuje ljubljanska s postojnskimi vrati. Žal je vmes posegla 2. svetovna vojna, kljub temu pa so že zgodaj spomladi leta 1944 stekli postopki za gradnjo novega vodovoda. 27. marca je bil opravljen komisijski ogled napeljave vodovoda v vasi. Gradivo

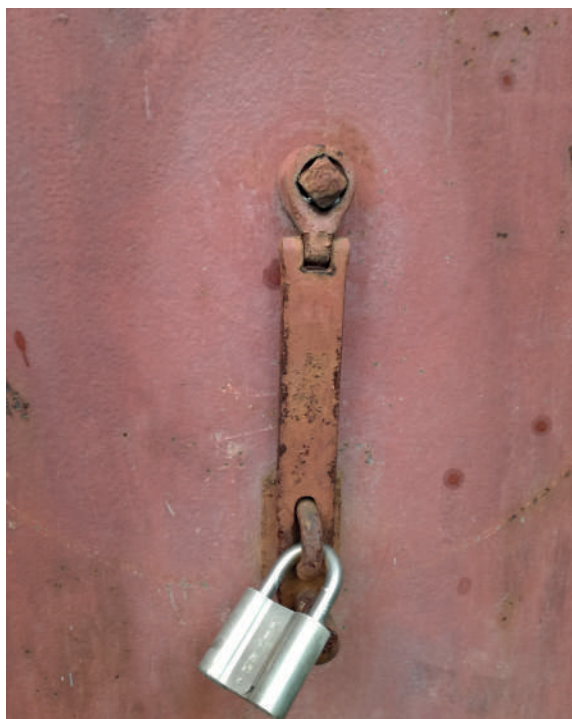
o gradnji vodovoda na Logu je del fonda Arhiva Republike Slovenije, iz dvojezičnih italijansko-slovenskih skic za stavbo zajetja Jordanovega studenca pa je mogoče sklepati, da so z idejnim konceptom začeli že pod italijansko okupacijo, se pravi pred jesenjo leta 1943. Posestniki, po katerih zemljiščih naj bi tekli vodovod, so brez izjem odstopili služnost občini Log. O samem projektu nimamo prav veliko podatkov, po ustnem izročilu in nekaterih podatkih s pokojninskega zavoda (nekateri Ložani so pri gradnji sodelovali kot še nepolnoletni mladeniči) pa naj bi gradnjo prevzelo podjetje inž. Josipa Dedka. Pri gradnji so pomagali tudi oddelki nemške delovne divizije TODT, bližnji domačini pa so pomagali pri gradbenih delih ali z dostavo materiala z živino (Peter Kozjek, Blažev, je tovoril do Jordanovega studenca z volovsko vprego).

Oba zbiralnika, tako tistega v Jordanovem kotu kot onega nad Jamom oz. blizu Žiberšana, naj bi končali prav ob koncu vojne leta 1945, o čemer priča tudi napis iz kamnov pri zbiralniku nad Jamovih studencem. Po pripovedovanju Bernarde Toplak (Kovačeve) pa so nekatera dela potekala tudi še v letih po vojni. Ta vodovod je bil dimenzioniran za približno 650 prebivalcev. Ker pa je število prebivalcev na Logu prav hitro zrastle čez to številko, so v krajevni skupnosti Log v sedemdesetih letih ustanovili vodovodni odbor, katerega

Zbiralnik v Jordanovem kotu, zajetje Jordanov studencev, detajli

predsednik je postal Ciril Rus. Ta je kot mladenič sodeloval že pri gradnji vodovoda v organizaciji podjetja inž. Dedka, zato je imel na tem področju vsaj malo izkušenj.

V sodelovanju s Frančiškom Stanovnikom, ki je bil po poreklu Gorjancov z Lesnega Brda, so našli močan izvir v Strgarju, ki je v dolini pod cerkvijo oz. mestom porušenega gradu na Lesnem Brdu. S prostovoljnim delom tako Ložanov kot Lesnobrdcev so zgradili zajetje v Strgarju s črpalko v betonski zgradbi ter položili cevovod do zbiralnika v Jordanovem kotu in naprej do rezervoarja nad Žiberšanom. Lesnobrdci so z udarniškim delom

skopali vodovod do svojih domov. Rezervoar v Strgarju je bil dokončan leta 1973, slovesno pa je bil odprt leta 1974.

Žal je bil glavni problem pri črpalkah na Lesnem Brdu nestabilno električno omrežje, zaradi česar je pogosto prihajalo do izpada varovalk. Prav tako so bile črpalke energetske potratne, saj je bilo treba vodo potisniti čez hrib proti Jordanovemu kotu. Po dokončanem projektu, ko voda ob zagonu črpalk ni pritekla do Loga, so ugotovili, da je treba na trasi cevovoda poskrbeti še za oddušne jaške, kar je rešilo problem in voda je pritekla do pip v hišah po Logu, kar je privabilo nasmešek na lica prenekateremu Ložanu.

Gradnja rezervoarja v Strgarju. Od leve Alojz Stanovnik-Gorjancov, neznani delavec in Janez Novak-Tadolajev

Rezervoar na Lesnem Brdu (zajetje Strgar)

Z intenzivnim priseljevanjem na Log in gradnjo novih hiš pa je tudi ta vodovod kmalu postal premalo zmogljiv za vse večje potrebe po pitni vodi.

V občini Vrhnika so 20. 6. 1982 izglasovali samoprispevek za vodo in prav kmalu je vodovodno omrežje na Logu postalo del širšega vodovodnega omrežja v občini Vrhnika z glavnim virom na borovniškem vršaju, upravljanje pa je prevzelo Komunalno podjetje Vrhnika. Zgradili so pretočni zbiralnik na Rosovšah in trenutno očitno širše vodovodno omrežje v občini Vrhnika zadošča za potrebe v občini Log - Dragomer, kjer se število

prebivalcev v zadnjem času ne veča več tako intenzivno. Oba krajevna vodovoda ne služita več svojemu namenu. Vodovod v Strgarju so potem še kar nekaj časa uporabljali prebivalci horjulskega dela Lesnega Brda, dokler niso na Prošci z vrtino prišli do močnega izvira vode za večji del horjulske občine. Danes voda iz zajetja v Strgarju odteka v potok, vse stavbe obeh krajevnih vodovodov pa še stojijo in pričajo o zanosu prebivalcev Loga in dela Lesnega Brda, ki so si skušali zagotoviti pitno vodo.

Po poteh vodnih virov

Na toplo soboto v začetku junija se je peščica še posebej zagretilj ljubiteljev narave in zgodovine podala na kratko pot po poteh vodnih virov na Logu. Ogledali smo si nekaj studencev in opuščenih rezervoarjev. Večinoma gre za opuščene objekte, ki pa so pomemben del tehniške dediščine na slovenskem ozemlju, zato bi jih bilo treba zavarovati. V ta namen bi se lahko ustanovila (med)občinska delovna skupina, ki bi preučila možnosti za zaščito teh stavb z občinskimi odloki.

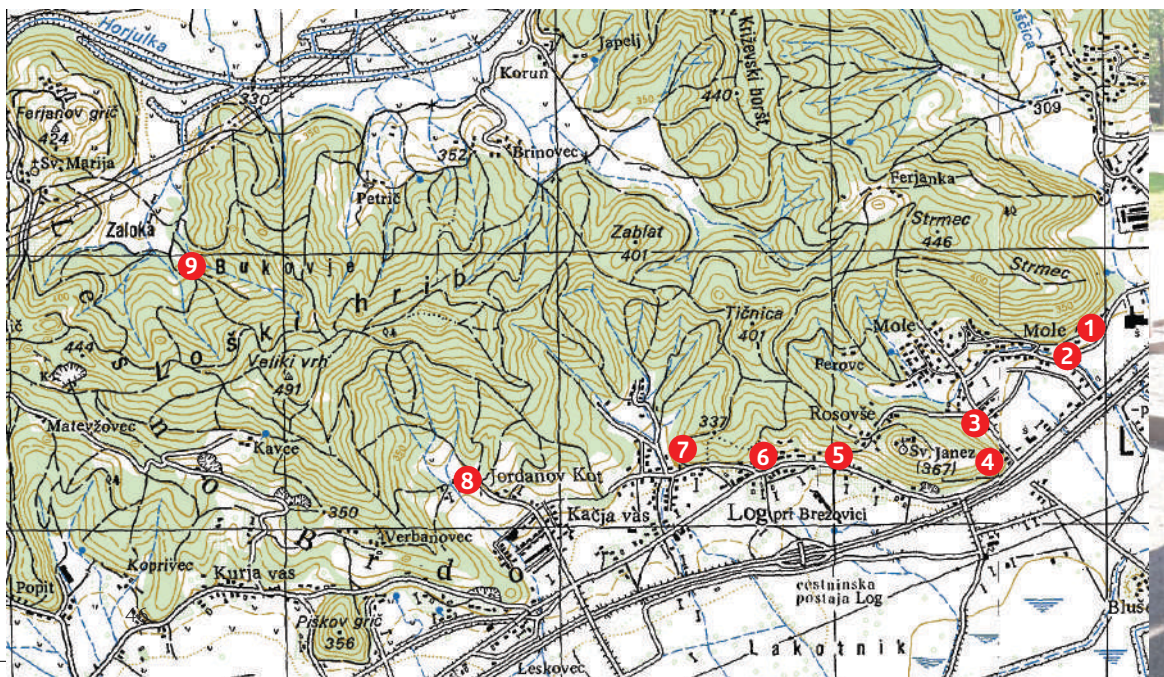
Načrt pohoda je razviden iz točk, opremljenih s števkami. 8 točk najdemo na območju Loga, ena pa leži na drugi strani Loškega hriba ob kraških izvirih pod vznožjem Strgarja na Lesnem Brdu v občini Horjul).

Legenda:

Točke na poti, informatorji in vsebina

1. Dragomer, Stara c. 34. Simona Vidmar, stari vodnjak, ostanki poljske železnice, s katero so italijanski vojaki med II. svetovno vojno transportirali skale in pesek do Tržaške ceste, ki so jo obnavljali.
2. Log, Cesta pod Strmco 3: Tatjana Šernek, Miloš Markič. Stari vodni viri v kamnolomu, kraški pojavi (vhod v jamo), geološka sestava.
3. Log, Cesta Dolomitskega odreda 7, Zvonka Kozjek. Dva stara vodnjaka, eden bližje Ceste na Rosovše ogrožen zaradi adaptacije.

Načrt pohoda, vir: podlage DTK25, GURS, pripravil Tadej Kvaternik

4. Log, Cesta Dolomitskega odreda 1 (bližina). Miha Rus. Stari (vulgo) Brinovčarjev rezervoar prostornine 12 m³, iz katerega se je na začetku z vodo oskrbovala stara šola na Logu.
5. Log, Loška cesta 20 (vulgo Škander). Miha Rus, Miha Lenaršič. Stara »šterna« z okrasnimi girlandami z začetka 19. stoletja blizu domačije pri Škandru.
6. Log, Rimska c. 4 (vulgo Žiberšan). Miha Lenaršič. Star vodnjak s kamnitimi prekladami. Nad domačijo vodni zbiralnik iz leta 1945, povezan z rezervoarjem v Jordanovem kotu.
7. Log, Rimska c. 10. Miha Lenaršič. Staro Gregorkovo zajetje, iz katerega so se z vodo do 90. let prejšnjega stoletja oskrbovale domačije pri Gregorku, Popitu in Veharju.
8. Log, Cesta 8. maja (pri Jordan). Miha Rus. Star rezervoar iz leta 1945, delo podjetja inž. Dedka, pripadnikov nemške delovne divizije TODT in domačinov. Lep primerek tehnične arhitekture.
9. Lesno Brdo 11 (pri Gorjanc). Miha Rus. Rezervoar v Strgarju (gozd v dolini pod domačijo), inženirski projekt vaščanov z Loga in horjulskega dela Lesnega Brda, dokončan l. 1973, izročen v uporabo. Od tod doma Frančišek Stanovnik, Gorjancov ata z Loga, ded Mirana Stanovnika.

Teče mi teče vodica ...

Zbor pohodnikov pred osnovno šolo

Ob devetih zjutraj smo se zbrali pred osnovno šolo Log - Dragomer in se podali raziskovat vodne vire na Logu. Krenili smo na pot pod Strmcem.

Najprej smo se ustavili pri domačiji Podstrmčanovih, ki nosi ime po skalnatih strminah nad starodavnimi Molami in je še del Dragomera, en del domačije pa že spada pod Log. Gospa Simona nam je povedala o dveh betonskih temeljih, povezanih z bojda italijanskimi delavci, ki so gradili Tržaško cesto skozi vas; izročilo govori tudi o železniških tirih, po katerih so tovorili pesek za gradnjo.

Pri sosedih Šernekovih sta nas sprejela gospodarja Štefan in Tatjana. Slednja je kot domačinka povedala kar nekaj zanimivosti v zvezi s kamnolomom,

v katerem stoji njuna domačija. Z geološkega vidika nas je v zemeljsko zgodovino popeljal gospod Miloš Markič z Brezovice, ki se je prijazno odzval našemu povabilu na pohod. Presenetilo nas je dejstvo, da so kamnine v kamnolomu pravzaprav dolomit, čeprav so videti zelo kompaktne.

Pot nas je po Molski cesti potem pripeljala v vznožje Griča, ki so mu včasih rekli tudi Boršt.

Prijazna gostiteljica gospa Zvonka nam je pokazala dva zavarovana vodnjaka in potožila, da so v enega od njiju nestrokovno napeljali odtočno vodo s ceste na Rosovše.

Eden od dveh zavarovanih vodnjakov pri pri Kozjekovih v Molah

Položni bregovi so se za ovinkom pri cesti na vrh Griča pokazali s svoji skalnati skrivnostnosti, kakršen je tudi starodavni Brinovčarjev rezervoar, iz katerega se je pred vojno napajala tudi takrat nova šolska zgradba na Logu. Podoživeli smo zgodbo iz velikega neurja, ko so obilna deževja v dolino na jugu pobočja skozi kraška nedrja hriba naplavila ječmenove pleve z vrha Griča.

Pod Vrhovčevo cesto nad starodavno Škandrovino – tu je bil v začetku 19. stoletja rojen Franc Prešeren vitez Heldenfeldski, daljni sorodnik

pesniškega soimenjaka – nas je s svojimi kamnitimi girlandami očaral starodavni vodnjak blizu mestu, kjer so odkrili miljniki iz časov Rimljanov.

Naslednja postaja je bil vodnjak pri Žiberšanu, kjer se pod veliko kamnito preklado še vedno skriva bistra pitna voda. Vzajemno veselje ob srečanju z Venceslavom Remškarjem nas je pognalo v breg do rezervoarja iz leta 1945. Zajetje Jamovega studenca je prostorna dvorana, v kateri danes ni več vode, ampak vrača le še odmev.

Popotniki pri rezervoarju v Strgarju

Pohod proti zajetju Strgar

Na drugi strani pobočja smo si ogledali še manjši rezervoar, ki sta ga na Gregorkovem svetu postavila napredna domačina Popit in Vehar, potem pa si privoščili zaslužen počitek pri Mihi in Ireni Lenaršič.

Žgoče sonce in komarji so nas zvalili v avtomobila in na Lesno Brdo nas niso pripeljale noge, ampak naftni derivati iz starejših obdobj zemeljske zgodovine. Z zgodbami iz pradavnih obdobj našega planeta nam je pot ves čas krajšal Brezovičan Markič, ki se je izkazal za prijetnega sogovornika.

Od Gorjanca smo skočili še do rezervoarja, velikega skupnega podviga Ložanov in Lesnobrdcev iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja, potem pa pot sklenili ob slastni enolončnici in pecivu iz kuhinje Majde Zdešar, naše gostiteljice pri Gorjancu

na Lesnem Brdu. Z Ljubgojne nas je prijazno prišel pozdravit horjulski župan g. Janko Prebil, vsi skupaj pa smo se spomnili deda našega župana Mirana Frančiška Stanovnika, ki se je prav v tej hiši rodil pred 120 leti. Prijazni belolasi gospod je bil tisti, ki je Ložanom povedal za močan izvir v Strgarju, od koder je leta 1974 čez hrib do Jordanovega kota stekla prva voda do Loga.

Polni zgodovine naših prednikov, ki so z lastno iznajdljivostjo prišli do prepotrebne pitne vode, smo se zahvalili prijazni gostiteljici in se ob prvih kapljah dežja napotili nazaj do hrama učenosti, kjer nas je ves čas potrpežljivo čakala čreda jeklenih Wanklovih konjičkov. Obetalo se je vroče sobotno popoldne, naše misli pa so prevevali prijetni spomini na doživetja z dopoldanske poti.

Najmlajši udeleženec pohoda Janez Rus pri vodnjaku pri Žiberšanovih

5. ZAKLJUČNE MISLI

Voda vir življenja

»V času, ko se svet srečuje s pomanjkanjem kakovostne pitne vode in vojnami zanjo, ko je privatizacija vodnih virov dejstvo, je ohranjanje našega vodnega bogastva izjemnega pomena. Uporaba sodobnih kemijskih in mikrobioloških metod nas opozarja, da stanje ni optimalno.

Pogosto se sprašujem, kakšna sta okoljska miselnost in varovanje voda v Sloveniji. Ankete kažejo, da je 90 odstotkov prebivalcev zaskrbljenih za usodo planeta in pitno vodo v prihodnje. Realnost je precej drugačna. Kako sicer razumeti črne deponije, razlivanje gnojevke, pretirano rabo umetnih gnojil in zaščitnih sredstev, čezmerno rabo pitne vode, vnašanje tujerodnih vrst in nepotrebne nakupe vode v plastenkah, ko nam iz pipe teče kakovostna pitna voda? Kupovanje vode je le podpora svetovnim monopolistom, izkoriščevalcem vodnih virov v Afriki, Aziji in Južni Ameriki. Potrebujemo dobro gospodarjenje z vodo in spoštovanje vodnih okolij. Splošno prevzeta mantra o trajnostnem razvoju je značilno sprenevedanje, da želimo dobro planetu. Zanima nas predvsem naše preživetje, sprašujemo se, ali bo dovolj kakovostne vode za zanamce in ne bo poplav in suš. Toda če ne bo naravnih voda, ne bo vodnih organizmov, če ne bo kakovostnih vodnih virov, tudi nas ne bo. Spoznati moramo, da smo

glavni uničevalci vode mi sami in da sla po zaslužku tudi pri nas že trka na politična vrata. Razvoj tehnike, ki omogoča lagodno življenje, lahko vodi v nasilje nad naravo. Vse preveč je prepričanja, kaj vse zmoremo, in vse manj zavedanja, česa ne smemo storiti naravi. Naj se to zavedanje krepi in vsaj na dan voda se spomnimo, da smo iz vode. « (*Vir: Vodno bogastvo, dr. Mihael Jožef Toman <https://www.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/voda-ndash-dobrina-za-vsa-ziva-bitja.html>*)

Ekonomski in kulturni pomen vodnjakov in studencev v občini Log - Dragomer

Na območjih, bogatih z vodnimi viri, so si gradili ljudje vodnjake, v katerih so zajemali podzemno vodo, na območjih, kjer podzemnih voda ni bilo, pa so si ljudje gradili vodnjake, v katerih so zbirali deževnico (kapnica). Vprašanje je, ali se vsi dovolj zavedamo pomembnosti in prednosti zajetij, ki jih imamo in bi lahko zanje tudi bolje skrbeli, tako z vidika kulturne dediščine kot z vidika oskrbe z vodo. Nekatera zajetja podzemnih voda bi namreč v času izrednih razmer zagotovila preskrbo s pitno vodo velikemu številu ljudi.

Kar nekaj teh zajetij oskrbuje še danes lokalne prebivalce v Dragomerju s pitno vodo, ali pa jo uporabljajo samo za živino, zalivanje in pranje avtomobilov.

Žal pa je še več nekdanjih zajetij opuščenih ali uničenih. Našli smo le eno ohranjeno korito na Lukovici, kamor pa voda ne priteka več, saj je dotok prekinjen.

Edino ohranjeno korito na Lukovici

Tudi na Logu so v preteklosti zasuli več vodnjakov. Bolje so se ohranili nekateri vodnjaki (šterne) in objekti krajevnega vodovoda.

Resda je sedaj oskrba s pitno vodo urejena: imamo kakovostno vodo iz Borovniškega vršaja. Z gradnjo visokih con je tudi oskrba nemotena.

Žal pa vedno obstaja tudi nevarnost nesreče, zaradi katere lahko ostanemo vsaj za kratek čas brez tega vira vode. Zato je prav, da začnemo sistematično skrbeti za zajetja, ki še delujejo ali bi lahko z malo vlaganj ponovno oživila.

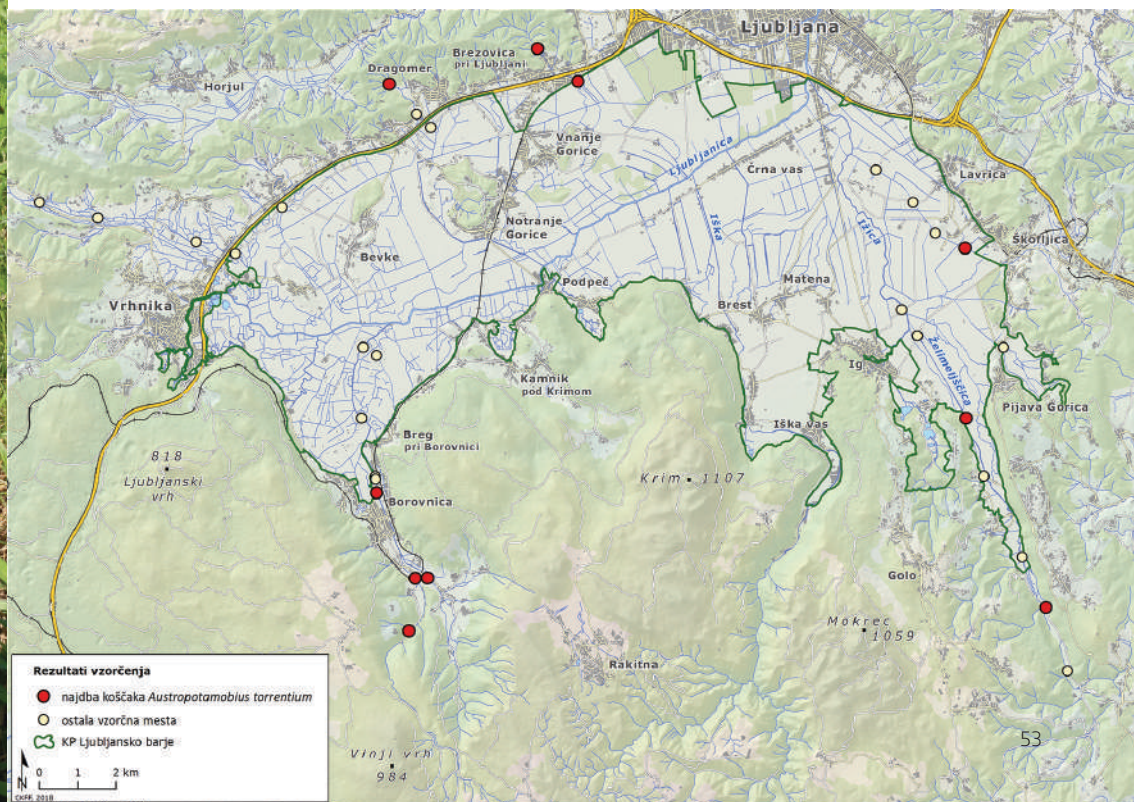
Zajetja, vodnjaki in studenci pa predstavljajo tudi del naše kulturne dediščine. V tej brošuri smo vam jih le nekaj predstavili, saj moramo to dediščino prenašati naprej. In prav temu je namenjena brošura – spoznavanju in ozaveščanju o pomenu vodnjakov kot kulturni in arhitekturni dediščini. Naslednji korak pa je vzdrževanje in obnova, zato da dediščino ohranimo za naše potomce

in si istočasno zagotovimo alternativne možnosti oskrbe s pitno vodo; vodo iz lokalnih zajetij uporabljamo tudi v kmetijstvu.

Voda kot življenjski prostor vodnih organizmov

Vodo pogosto razumemo le kot dobrino za človeštvo, pa ni le to. Je tudi življenjski prostor vodnih organizmov. V naši občini še živijo potočni raki (koščak *Austropotamobius torrentium*, vir: Krajinski park Ljubljansko barje: Raziskava o razširjenosti raka koščaka). Miroslav Zorc se še spominja rakov, ki so živeli v Jakčevem kotlu, v katerega

26 Najdbe koščaka v občini Log Dragomer, 2018

so se izlivali Lukčev potok, Dolinarjev in Klajbčev studenec. Jakčev kotel za kapelico ob Tržaški cesti je danes zaraščen.

O zbiranju zgodb

Zgodbe in zapise, ki jih prebirate v tej brošuri, smo zbirali skoraj tri leta. Zahvaljujemo se vsem, ki so nam odprli vrata in pripovedovali o svojih studencih. Vemo, da obstaja še veliko nenapisanih pripovedi o vodnjakih in zajetjih: nekateri uporabniki niso želeli govoriti, verjetno pa vas je kar nekaj, ki našega vabila niste dobili ali ste ga prezrli. Vabimo vas, da nas pokličete, z veseljem bomo dodali tudi vašo zgodbo. Ali pa vaše zgodbe zaupajte svojim potomcem, da delo vaših babic, dedkov ali staršev ne bo pozabljeno.

Nika Gams

4. KAKO NAPREJ

Olga Drofenik, Miha Rus, 2021

Evidentiranje nekdanjih krajevnih studencev in zajetij je le prvi korak na poti k osveščanju strokovne, politične in laične javnosti o pomenu ohranjanja in obnavljanja vodnih virov ter zajetij kot ekonomske dobrine, kot kulturno tehniške dediščine in tudi kot življenjskega prostora vodnih organizmov.

Nekatera zajetja so še vedno za nekatera gospodinjstva edini vir oskrbe, spet druga jih uporabljajo samo za zalivanje, veliko pa jih je zaraščenih in komaj dostopnih ali zasutih.

Čeprav je v naši občini oskrba s kakovostno pitno vodo dobro urejena, bi bilo prav še delujoča zajetja ohranяти, obnavljati in zavarovati kot pomemben vir oskrbe z vodo v primeru naravnih ali drugih nesreč,

Lesena cev – deblo zunanjega premera cca 250 mm, z luknjo, v katero je bila kasneje vstavljena PVC-cev premera vsaj 50 mm (Mladen Sumina, 2021)

ki bi povzročile motnje v oskrbi. Samo zajetje ob Poti na Polane bi ob izrednih razmerah zadostovalo za približno 1500 ljudi ob porabi 50 l na osebo. V uporabi pa je še nekaj drugih relativno bogatih in kakovostnih zajetij (Zvone Mencej). Rezervoar ob zajetju Jamov studenec na Logu, ki je zdaj prazen, bi lahko uporabili za hranjenje pitne vode ob izpadu vodovoda iz zajetja Borovniški vršaj, v normalnih razmerah pa lahko tudi kot zalogovnik požarne vode v primeru intervencije pri bližnjih hišah.

Krajevni studenci in zajetja so tudi pomemben del tehniške dediščine in bi jih kot take morali nemudoma označiti, zavarovati, postopoma obnoviti in jih ponuditi kot učne in turistične destinacije. Ohranjeno imamo le eno korito na Lukovici; lesene vodovodne cevi, po katerih je še ne tako dolgo pritekala voda v hiše iz zajetja ob Poti na Polane, so pri gradnji kanalizacije junija 2021 uničili. Nekaj se je zgodilo tudi z zajetjem Ob poti na Polane – v 50 letih se ni zgodilo, da voda ne bi tekla nenehno iz obeh cevi, zdaj teče le še iz ene.

Slika z naslovnice (maj 1921) in slika posneta nekaj mesecev pozneje (november 2021), voda priteka le iz ene cevi

Bogat kraški vir Brinovčarjev studenec na Logu je poniknil nekam pod avtocesto. Če bi bilo mogoče, bi ga morali odkriti pod Gričem sv. Janeza Krstnika (na drugi strani avtoceste zajem vode iz tega studenca ne bi bil primeren zaradi elektrofiltrskega pepela, uporabljenega za utrjevanje trase avtoceste).

Pri evidentiranju in urejanju zajetij je potrebno zagotavljati tudi življenjski prostor za potočne rake, ki še živijo v naši občini. V potoku, ki teče od zajetja Poti na Polane, so pred nekaj leti videli mrtvega potočnega raka. Žal fotografija ni ohranjena. Večji del potoka je zaenkrat vklenjen v cevi, njegovo odprtje pa je lahko priložnost za ponovno naselitev potočnega raka. Potočni rak je izpričan tudi v povirju potoka Radna v sosednji brezoviški občini, kar je zagotovo iztočnica za medobčinsko sodelovanje pri ohranjanju rakov, ki so pomembni indikatorji čistosti vode.

Zato predlagamo ustanovitev (med) občinske delovne skupine, ki bi dopolnila evidenco vodnih virov in zajetij, predlagala, katere zaščititi, prenoviti, vpisati v register naravne ali kulturne dediščine in jih označiti v skladu z zakonodajo o označevanju naravnih vrednot in kulturnih spomenikov. Delovna skupina bi preučila možnosti o novih/starih lokacijah za zagotavljanje življenjskega prostora za potočnega raka v skladu s predpisi o ohranjanju narave.

Označene naravne vrednote, kulturna dediščina in življenjski prostori potočnega raka lahko postanejo učne poti ne le kot prikaz objektov, ampak tudi kot pripoved o vrednotah povezanosti, solidarnosti, delovanja za skupno dobro, lastne odgovornost za kakovost življenja in za sožitje človeka z naravo ...

Brinovčarjeva šterna (lokacija danes pod traso avtoceste)

7. VIRI

1. Zapisniki sej komisije pri KK SZDL Dragomer Lukovica
2. Pismo republiškemu sekretarju za urbanizem s 23 prilogami z dne 10. 11. 1975
3. Poročilo tričlanske komisije z dne z dne 5. 2. 1977
4. Odprto pismo zbora krajanov KS Dragomer Lukovica z dne 11. 2. 1977
5. Odgovor KPV na odprto pismo z dne 10. 5. 1977
6. Pismo predsedniku SFRJ z dne 30. 5. 1977
7. Osnutek odgovora Komisiji za vloge in pritožbe Skupščine SRS z dne 20. 10. 1977, ki nam je posredovala odgovor IS Skupščine občine Vrhnika na odprto pismo zbora krajanov
8. Odgovor občine Vrhnika na odprto pismo zbora krajanov (ni datirano, poslano po 30. 5. 1977)
9. Vabilo na sestanek Komisije za vloge in pritožbe Skupščine SRS dne 26. 6. 1978
10. Osebni zapiski Olge Drofenik
11. Krajski park Ljubljansko barje: Raziskava razširjenosti raka koščaka (*Austropotamobius torrentium*) na Ljubljanskem barju v letu 2018, Center za kartografijo favne in flore
12. Vodno bogastvo, dr. Mihael Jožef Toman <https://www.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/voda-ndash-dobrina-za-vsa-ziva-bitja.html>
13. Zgodovina brezoviške župnije, Josip Novak, 1907
14. ([Http://www.Arso.Gov.Si/vode/](http://www.Arso.Gov.Si/vode/))
15. Arhiv dokumentov o gradnji vodovoda Pot na Polane
16. Zapiski Cirila Krašovca
17. Osebni zapisi Mihe Rusa

8. Povzetek/Summary

Od 2018 do 2021 smo v Društvu DVIG – univerza za tretje življenjsko obdobje zbirali pripovedi krajanov o tem, kako so si njihovi predniki urejali preskrbo s pitno vodo. Lega vseh treh vasi – Lukovice, Dragomerja in Loga – je že v daljni preteklosti omogočala, da so si prebivalci zagotovili preskrbo z vodo z gradnjo zajetij in vodnjakov. Seveda so vodo v hiše nosili, zunaj pa so postavili korita, kjer so se umivali, prali in napajali živino. Le eno korito je še ohranjeno; številna zajetja in studenci pa so opuščeni, a za nekaj deset družin ohranjena zajetja še vedno pomenijo edini vir oskrbe z vodo.

Osnovni cilj zbiranja pripovedi o iskanju vodnih virov in gradnji zajetij – zbiralnikov in studencev – je osveščanje ljudi, strokovnjakov in oblasti o pomenu ohranjanja, obnavljanja in označevanja zajetij in studencev.

Zgodbe je pripovedovalo 26 občanov. Pred bralci je tako zapis o 18 vodnih zajetjih/vodnjakih: šestih na Lukovici, petih v Dragomerju in devetih na Logu.

Zapisani so tudi predlogi, kako obnoviti, ohraniti in označevati zajetja in vodnjake kot kulturne in naravne dobrine, kot življenjski prostor vodnih organizmov in tudi kot ekonomsko dobro – nekatera vodna zajetja bi lahko v izrednih razmerah zagotovila preskrbo s pitno vodo velikemu številu prebivalcev.

Označene naravne vrednote, kulturna dediščina in življenjski prostor potočnega raka lahko postanejo učne poti ne le kot prikaz objektov, ampak tudi kot pripoved o vrednotah povezanosti, solidarnosti, delovanja za skupno dobro, lastne odgovornosti za kakovost življenja in za sožitje človeka z naravo.

From 2018 to 2021, The Association DVIG - University for the Third Age collected stories from locals about how their ancestors provided themselves with drinking water. In the distant past, the location of all three villages of Lukovica, Dragomer and Log enabled the inhabitants to ensure their water supply by building reservoirs and wells. They carried water into their houses, and outside they built troughs where they washed, did laundry and watered the livestock. Only one trough has been preserved; many water springs, reservoirs and wells have been abandoned, and the ones still working are the only source of water supply for a few dozen families.

The main goal of the publication is to raise awareness of people, experts and the authorities about the importance of conservation, restoration and labelling of water springs and wells.

The stories were told by 26 citizens. They provide readers a record of 18 water catchments / wells: six in Lukovica, five in Dragomer and nine in Log and a proposal on how to restore, preserve and mark them as cultural and natural assets, as habitats for aquatic organisms and also as economic assets - some water catchments could provide drinking water supply to a large number of people in an emergency.

Labelled natural assets and cultural heritage can become learning paths not only as a display of objects but also as a narrative of the values of connectedness, solidarity, working for the common good, one's own responsibilities for quality of life and coexistence with nature.

Društvo
DVIG
univerza za tretje
življenjsko obdobje

Občina Log - Dragomer

2021

Zasnova in izvedba: Društvo DVIG, univerza za tretje življenjsko obdobje

Fotografija: Klemen Drogenik

Oblikovanje: Jelena Jančič Bobbera

OBLIKOVANJE
BOBBERA